

INTÉZMÉNYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

2024. május 24.

**TUDOMÁNYTERÜLETEK NYELVI, NYELVHELYESSÉGI
SAJÁTOSSÁGAI SZAKDOLGOZATOK ÉS DISSZERTÁCIÓK
CÍMEI ALAPJÁN**

Grammatical Survey of Dissertation Titles in Different Fields of Science

Készítette: **Látics Barbara**
VOMBOH
neveléstudomány mesterképzés
levelező tagozat
Kaposvári Campus

Témavezető: Dr. Gombos Péter, egyetemi docens, Neveléstudományi Intézet, Szakdidaktikai Tanszék, Kaposvári Campus

Lehetséges OTDK-szekció: Humán Szekció

**Kaposvár
2024**

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	2
2. Az ismeretháttér bemutatása	4
2.1 Helyesírás	4
2.2 Helyesírás vagy nyelvhelyesség	5
2.3 A magyar helyesírás szabályai (AkH.)	6
2.4 Az Osiris Kiadó Helyesírás című kötete (OH.)	7
2.5 Szaknyelvi helyesírások	8
2.6 Szaknyelvi helyesírási szabályzatok.....	9
2.7 Hallgatók helyesírási képességei	10
3. A kutatás ismertetése.....	13
3.1 Kutatási kérdések.....	13
3.2 A módszer bemutatása.....	13
3.3 A mintavételi eljárás	14
3.4 Az elemzés előkészületei.....	15
3.5 Az elemzés folyamata.....	17
3.6 Az eredmények ismertetése	18
3.6.1 Bölcsészettudomány	26
3.6.2 Műszaki tudományok.....	28
3.6.3 Társadalomtudományok.....	30
3.6.4 Természettudományok.....	32
3.6.5 Agrártudományok	34
3.6.6 Művészetek	36
4. Összefoglalás.....	38
Felhasznált irodalom	42

1. Bevezetés

Egy, a helyesírás-vizsgálat tapasztalatairól szóló tanulmányban a helyesírást a legfontosabb, ugyanakkor a legkevésbé kedvelt műveltségelemként definiálják (Vidákovich – Cs. Czachesz 2001). Tanítása, elsajátítása kezdetben a nyelvtan tantárgy keretein belül történik, de egyetlen évfolyamhoz vagy iskolafokozathoz sem köthető kizárólagosan. Ahogy Antalné Szabó Ágnes (2008) is fogalmaz: „Ezen a területen minden életkornak és minden iskolatípusnak megvannak a saját nevelési céljai és feladatai.” A helyesírási képesség fejlesztése, az alapok elsajátítását követően, felső tagozatban és középiskolában is tovább folytatódik – szerencsésebb esetben. A nyelvtantanár elhivatottsága és grammatikai tudása mérvadó. Kutatások szólnak arról, hogy a pedagógushallgatók helyesírása igencsak szinten aluli (Hangay 1993; Kernya 1993; Fazekas 1994), így a szabályok újratanítása a felsőoktatásban is indokolt volna. Kernya Rózát idézve: „Vajon hogyan tanítja az a tanító (a helyesírást), aki maga is bizonytalan ebben? Vajon észreveszi-e a gyerekek hibáit”? (Kernya 1993: 528)

A kifogástalan, vagy legalábbis a kevésbé kifogásolható helyesírás nem csak a tanárjelöltekkel szemben elvárás. Igazán hiteles szakemberré az válhat, aki megfelelő nyelvi készségek birtokában van – akármelyik tudományterületet is képviseli.

Kutatásomban arra keresem a választ, hogy a különböző tudományterületek leendő szakemberei – MATE-s hallgatók, és doktoranduszok – milyen nyelvi képességekkel rendelkeznek a címadás terén. Megfigyelhetők-e helyesírási és nyelvhelyességi sajátosságok írásbeli nyelvhasználatukban? Melyek a legkritikusabb helyesírási területek, s vajon ezek tudományterületenként eltérőek-e? Miért jelentenek kihívást?

Habár léteznek kutatások, melyek a legtöbb problémát okozó hibatípusokat ismertetik (Gombos 2018), vagy egy-egy, leginkább korcsoport helyesírási képességeit vizsgálják (Hangay 1993; Kernya 1993; Fazekas 1994), azonban a szak- és tudományterületek ortográfiai képességét illetően nincsenek tudományos ismereteink. Hiánypótló céllal szakdolgozat- és disszertációcímek grammatikai elemzésébe kezdtem.

Fő célkitűzésem – a hibatípusok tudományterületenkénti feltárása és összehasonlítása mellett – meghatározni a nehézségeket kiváltó lehetséges okokat a helyesírás szabálypontjaira hivatkozva, valamint megoldási javaslatokat tenni, edukatív céllal. Vizsgálatomban az adott tudományterületek (művészetek, bölcsészet-, műszaki, agrár-, társadalom-, valamint természet-tudományokra) címeire jellemző, főbb hibatípusokat is bemutatom. Reményeim szerint az eredmények a gyakorlatban is hasznosíthatók lesznek. Az adott tudományterületek hallgatói és művelői számára biztosan hasznos lehet, ha tisztában vannak a jellemzőbb hibatípusokkal. Hiszen

amennyiben nagyobb figyelmet fordítanak a nehézséget jelentő szabálypontokra, úgy helyesírási képességüket felnőttkorban is fejleszthetik. Emellett az egyetemek és a doktori iskolák szintén többletinformációkhoz juthatnak a hallgatók ortográfiai tudását illetően.

A téma további vizsgálati lehetőségeket is rejt magában, például egy másodlagos módszer (tudásszintmérő teszt, esetleg kérdőív, interjú) bevonását. Az eredményeket pedig akár hallgatók körében is lehetne terjeszteni.

Jelen dolgozatomban elsőként kulcsfogalmakat, valamint két kötetet ismertetek: ezek képezik a téma alapját. Ezután néhány szót ejtek a szaknyelvi helyesírásról és szabályzatokról, melyek a tudományterületek szempontjából lesznek relevánsak. A szakirodalmi áttekintést olyan, helyesírással kapcsolatos kutatások bemutatásával fejezem be, melyeket hallgatók körében végeztek. Az elméleti összefüggések feltárását követően ismertetem a kutatási kérdéseimet, a mérési módszert, valamint az elemzés folyamatát, az előkészületektől az eredmények összegzéséig. Dolgozatomat a kutatási kérdések megválaszolásával és a konklúzió levonásával zárom.

2. Az ismeretháttér bemutatása

2.1 Helyesírás

A Magyar Tudományos Akadémia meghatározása szerint „A helyesírás valamely nyelv írásának közmegállapodáson alapuló és közérdekből szabályozott módja, illetőleg az ezt tükröző, rögzítő és irányító szabályrendszer.” (AkH. 2015: 15)

Alapjait alsó tagozatban kell megteremteni, és akkor kell azt készségszintre juttatni. Az anyanyelvi nevelés egyik célja is éppen ez. A helyesírás tanítása felső tagozaton és a középiskolában – sőt, néha a felsőoktatásban is – tovább folytatódik. A jól körülhatárolható esetek megtanulására minden ember képes, ezen ismeretek az átlagembertől is elvárhatók. A bonyolultabb témák – mint például az egybeírás és különírás szabályai – már több gyakorlást igényelnek, esetleg helyesírási szótár használatát (Adamikné 2001).

A helyesírás szabályrendszere határozza meg az írásbeli nyelvhasználatunkat. Nem azonos a nyelvtannal, hiszen nem a nyelvrendszer szabályszerűségeit foglalja magába, noha valamilyen kapcsolatban áll vele (Kerek 2014). „A helyesírás tanításához szilárd nyelvtani alap szükséges, a helyesírás és a nyelvtan tanítása összefügg, elválaszthatatlan egymástól.” (Adamikné 2011: 242) Adamikné példáját hozva: a „múlt idő jele mássalhangzó után -t, magánhangzó után -tt.” szabály nyelvtani ismeretek hiányában aligha érthető (Adamikné 2011).

A magyar helyesírás közmegállapodáson alapul, hiszen több elv figyelembevételével igyekszik biztosítani az egységességet, ezáltal elősegíteni a megértést (Heltai 2016).

Jellegét tekintve a magyar betűíró rendszerű, latin betűs, hangjelölő, értelemtükröző írás, helyesírásunkat négy alapelv határozza meg.

A helyesírási szabályok elsajátítása és tudatos alkalmazása, habár nem kötelező, mégis fontos. A kommunikáció sikeressége is múlhat rajta. Ha „minden második szó” hibás, az rontja (rosszabb esetben gátolja) a megértést, nem utolsósorban rossz benyomást is kelt.

A nyelvhasználat – akár szóbeli, akár írásbeli – a személyiségről is sokat elárul. Az, aki helyesen, választékosan beszél, hamarabb kivívja mások elismerését. Igaz ez az írásbeli kommunikációra is. Egy nyelvileg helyes, hibátlan szöveg precíz és igényes jellemre utal.

Ezzel szemben az írásbeli produktum veszít az értékéből, ha feltűnően sok helyesírási hibát tartalmaz. Egyfajta stigma ez: a szöveg ellenszenvet ébreszt a befogadóban, még akkor is, ha tartalmilag értékes. De a szöveg írójáróról is kialakul egy negatív kép az olvasóban: biztosan kevésbé művelt, intelligens... Ha pedig egy magasan iskolázott ember ejt hibát, megkérdőjelezzük hitelességét.

A magyar nyelv ismerete műveltségünk része. Egy jó helyesírású emberről feltételezzük, hogy tiszteli anyanyelvét: kellőképp tájékozott, nem rest többször átolvasni írását, esetleg helyesírási szótárt használni, ha bizonytalan valamiben. Bizonyos tévesztések kínos helyzeteket is eredményezhetnek.

Elég csak azokra a szókapcsolatokra gondolnunk, amelyeknél az írásmód meghatározza a jelentést. Egy modern példával szemléltetve: „Kellemetlen félreértésekhez vezethet például, ha *gáz fűtést* írunk *gázfűtés* helyett (hiszen ki akar olyan házba költözni, ahol kínosan rossz a fűtés...).” (Gombos 2018)

Gombos Luca kutatása azért is kiemelkedő a témában, mert elsőként mutatott rá arra, hogy melyek a legkritikusabb helyesírási területek. Releváns szakirodalom híján különböző internetes fórumok és folyóiratok segítségével tárta fel az átlagemberek nézőpontját. A közvélemény nem vagy csak alig tett említést az egybeírás-különírás témaköréről, valamint a kis- és nagykötőjelekről mint lehetséges hibaforrásokról. A kutatás eredménye azonban nem ezt mutatta, s hipotézisében Gombos is jelezte, szerinte ezek okozzák a legtöbb problémát. Hogy ezt bebizonyítsa, Kaposvár tíz frekvenciánál részéről az összes elérhető feliratot és hirdetést összegyűjtötte, elemezte, majd kategorizálta. A közel ezerdarabos minta 60%-a (579 db) tartalmazott legalább egy helyesírási hibát. Hipotézise igazolódott: az egybe- és különírást 431 alkalommal, míg a kis- és nagykötőjeleket 204 esetben rontották el, így valóban ezek voltak a leggyakoribb helyesírási hibák (Gombos 2018).

2.2 Helyesírás vagy nyelvhelyesség

Jánk István (2014) szerint: „A nyelvhelyesség és a helyesírás sokak számára nagyon nehezen elkülöníthető fogalmak. Ez nem véletlen, hiszen gyakran a nyelvtankönyvek, érettségire felkészítő feladatsorok is összemoszák a kettőt.”

A két terminus gyakran keveredik egymással. Ennek hátterében tévhitek állnak. Általános – de téves – vélekedés, hogy a helyesírási szótárba foglaltak érvényesek a beszédre is. Eszerint az írott nyelvhez alkalmazkodik a beszéd, a szótár pedig a nyelvhelyesség forrása. Sokan a ’nyelv’ szó hallatán az írott nyelvre, a helyesírásra asszociálnak (Jánk 2014).

Jánk elmagyarázza, hogy szerinte miért tévesek ezek a kijelentések. A legfőbb indoka, hogy a helyesírás – ahogy a szó is utal rá – az ’írás’ szabályozza. Az írás azonban a nyelvhasználatnak csak egy szelete. Ezzel szemben a nyelvhelyesség a beszédre is kiterjed, valamint sokkal engedékenyebb. Szituációfüggő, hogy éppen melyik alternatíva használata a megengedett, mi számít helyesnek. A szerző szavaival élve: „A helyesírás (...) nem engedélyez olyan alakot,

hogy jösztek, míg a nyelvhelyesség szerint nyugodtan lehet használni, legfeljebb bizonyos helyzetekben rossz fényt vethet ránk.” (Jánk 2014) Összegezve: a helyesírás csupán az írást szabályozza (nem kötelező jelleggel), míg a nyelvhelyesség kontextusfüggő, s a nyelv egészére kiterjed, beleértve az írást is.

Mi számít nyelvileg helyesnek? A nyelvhelyességi szabályok a standard dialektus – a köznyelv – szabályaira épülnek. Az adott körülmények (beszédhelyzet, stílus) is nagyban befolyásolják (Lanstyák 2019). A Magyar Nyelv Értelmező Szótára szerint a nyelvhelyesség „valamely nyelv jellegéből következő sajátos szabályszerűségek összessége, illetve a nyelvhasználatnak fogalmi, nyelvi és stiláris helyessége.” (Juhász et al. 1980: 262) Ezzel szemben a hiba „A gondolkodás, a nyelv v. vmely tudomány szabályait megsértő vétség, tévedés.” (Juhász et al. 1985: 543)

Amennyiben eltérünk az akadémiai helyesírás (röviden AkH.) szabályaitól, helyesírási hibát vétünk. Ebben az esetben a helyesírás normáit sértjük meg. A normasértés történhet tudatosan is, például stilisztikai céllal („*Ár ju Kovács elvtárs?*”), egyéni okok miatt (ha valaki nem hajlandó elfogadni az AkH. érvényes szabályait), de természetesen tudatos a hibázás a helyesírást gyakoroltató feladatokban is. A hibafajták nemcsak a szóra, hanem az írásjelre, a betűre, a szótagra egyaránt vonatkozhatnak (Fercsik 1997). A normasértés az AkH. szabálypontjainak ismeretében elkerülhető.

2.3 A magyar helyesírás szabályai (AkH.)

A Magyar Tudományos Akadémia a megalakulásakor célul tűzte ki a magyar nyelv művelését, magasabb szintre emelését. Ehhez a helyesírás egységesítésére is szükség volt. 1832-ben tették közzé az első helyesírási szabályzatot, melynek 10. kiadása teremtette meg valójában a helyesírás egységét, 1954-ben. Ezt követte 30 év elteltével az 1984-es 11. kiadás (Keszler 2019).

A nyelv változása következtében a helyesírás szabályrendszere bizonyos mértékben – nagyjából 30 évente – szintén változik. Azok a változások, amelyek a beszélt nyelvben megjelennek, idővel az írásgyakorlatba is beszivárognak. A meglévő helyesírási szabályokat a változások felülírják, ezzel elbizonytalaníthatják az írásos nyelvhasználót. Ebben az esetben a helyesírási szabályok módosítására van szükség (Heltai 2016).

Keszler Borbála (2019) szerint a szabálynak alkalmazkodnia kell a nyelv változásaihoz. Időről időre módosítás szükséges, nem maradhat változatlan. A magyar helyesírás szabályai 12. kiadása 2015-ben jelent meg, 31 évvel az elődje után – jelenleg is ezt használjuk (Laczkó 2020).

Zimányi Árpád szerint az elmúlt évtizedekben jelentősen megnőtt a bonyolult fogalmak és szóösszetételek száma – a 12. kiadás létrejöttét ez is indokolta. Felhívja rá a figyelmet, hogy habár 30 ezer új elemmel gazdagodott a kötet, „ennek ellenére nem old meg minden kérdést, hiszen szókészletünk folyamatosan bővül.” (Zimányi 2017: 1128) A szerző javaslata szerint ezekben az esetekben analógiás alapon érdemes dönteni, a már meglévő példákból kiindulva (Zimányi 2017).

Érdemes szót ejteni a magyar helyesírási rendszer többszintűségéről is. Négy résztartományból tevődik össze, a részek között átfedés van. A rendszer központjában A magyar helyesírás szabályai című kötet áll, mely a magyar nyelv írásmódjának törvényszerűségeit rögzíti. Az akadémiai helyesírási szabályzat ismerete szükséges a mindennapi, igényes írásgyakorlathoz. A szabályzathoz tartozik szójegyzék is (ennél terjedelmesebb szóanyagot a Magyar helyesírási szótár tartalmaz).

A köré épülő, további három résztartomány: az iskolai helyesírások, a helyesírási kézikönyvek, valamint a szaknyelvi helyesírások. Az iskolai helyesírások leegyszerűsítve – az iskolások szintjén – közlik a helyesírási tudnivalókat, így az alacsonyabb iskolafokon lévők is könnyen értelmezhetik, elsajátíthatják azokat. A helyesírási kézikönyvek a helyesírási szabályzatot magyarázzák, bővítik ki. A szaknyelvi helyesírások pedig egy-egy szakterület szókincsére helyezik a hangsúlyt. Fontos kiemelni, hogy a résztartományok mindegyikében ugyanazok a törvényszerűségek, szabályok érvényesülnek (Ludányi 2020).

2.4 Az Osiris Kiadó Helyesírás című kötete (OH.)

A háromlépcsős helyesírási rendszerben Laczkó–Mártonfi helyesírási kézikönyve az iskolai és a szaknyelvi helyesírás között helyezkedik el. A kisiskolásoktól a tudományok szakemberéig bárki számára hasznos segítséget nyújt, hiszen az alapoktól indul ki, de a szakmai írásgyakorlatra vonatkozóan is tartalmaz magyarázatokat és szóanyagot. Teljes egészében az AkH.-t veszi alapul, viszont a szabályokat egy sokkal komplexebb, részletesebb formában ismerteti. Mivel a 11. kiadású akadémiai szabályzatra épít (vagyis nem a legújabbra), nem friss, de emiatt nem veszít értékéből. Ha ismerjük azt a néhány szabályt, amelyek esetében változás történt (az AkH. végén feltüntetik ezeket), az OH. igazán hasznos segédletünk lehet. (Aligha véletlen, hogy az MTA helyesírási tanácsadó oldala, a »helyesiras.mta.hu« rendszeresen hivatkozik az OH.-ra.)

Az első, tanácsadó rész fejezetei szintén az akadémiai helyesírás főbb témaköreit követik – részletekre lebontva, s tárgymutatóval kiegészítve. A szabályok bemutatásánál fontos szerepet kapnak a mögöttes összefüggések és a logika. Az összefüggéseket rendkívül bő példatárral is

alátámasztja, emellett a kivételekről sem feledkezik meg. A tanácsadó részt egy terjedelmes szóanyagot (több, mint 200 ezer szót, szóalakot, kifejezést, tulajdonnevet) tartalmazó szótár követi. Ez többek között 20 ezer olyan szótári kifejezést foglal magába, melyeket korábban más kötetek nem tartalmaztak. A kötet második felében helyet kapó szókészlet a mai, élő nyelvet követi, de archaikusabb nyelvi formák, határon túli kifejezések szintűgy fellelhetők benne.

Mint a legtöbb kézikönyvet, ezt sem folyamatos olvasásra szánták. Így a keresést utalások, tárgymutató, áttekinthető és részletes tartalomjegyzék könnyíti meg. Az OH. legfőbb céljának tekintette, hogy a magyarul beszélő olvasók – legyenek hazánkban élők vagy határon túliak, gyerekek vagy felnőttek, tudósok vagy laikusok – könnyebben eligazodjanak a helyesírás rendszerében, választ tudjanak találni kérdéseikre (Laczkó–Mártonfi 2005).

2.5 Szaknyelvi helyesírások

A köznyelvi helyesírás egységesítésével egyidejűleg a szaknyelvek helyesírási problémái fokozódtak. Habár az Osiris Helyesírás is tartalmaz a szakmai írásgyakorlatra vonatkozó magyarázatokat és szóanyagot, viszont mondván „kézikönyvünk értelemszerűen a magyar társadalom egészének szóló szabályzatra épül, nem kíván szaknyelvi jellegű lenni” (Laczkó–Mártonfi 2005: 10), a tudományok szakemberei számára önmagában nem elegendő.

Az egyes szakterületek művelői nem tudtak eligazodni a köznyelvi helyesírás szabályrendszerében s a szótárak példaanyagában. Mindazonáltal ez nem is minden esetben lehetséges – gondoljunk csak az orvosi szaknyelv idegen nyelvű szavaira vagy a kémia szakszókincsére. Igény jelentkezett tehát a szaknyelvi helyesírások kidolgozására. Már csak a hitelesség szempontjából is szükség volt erre. Hiszen egy-egy szakterület művelőjének jóval többet kell tudnia a szakmájából az átlagosnál, annak helyesírását is beleértve (Fábián 1993).

A szaknyelv (szakmai kommunikáció) nem más, mint egy adott szakmai beszélőközösség sajátos nyelvhasználata, mely a szóbeli és írásbeli kommunikációjukban egyaránt megmutatkozik (Kozma 2014).

A szaknyelvi helyesírás nem alkot önálló rendszert: a nyelvi rendszernek csupán egy része. A szaknyelv a köznyelvben is jelen van, mi magunk is napi szinten használunk szakszavakat, már kisiskolás korunktól kezdve (gondoljunk csak az iskolai tantárgyak szakszókincsére).

Vámos Ágnes szerint: „A szaknyelv egyik jellemzőnek tartott tulajdonsága, hogy állandó átjárása van a köznyelv felé és viszont, emiatt a mindennapi felhasználók előtt is nyitott.” (Vámos 2006: 49) Egyúttal összeköti az ugyanahhoz a szak- és tudományterülethez tartozókat, akik

így könnyebben megértik egymást. A szakmai diskurzusokat ez nagyban megkönnyíti (Vámos 2006).

A szakmai helyesírást nem érdemes tehát függetleníteni. Már csak azért sem, mert a szaknyelvi helyesírások elvei, normái nem térnek el a központi akadémiai normától – ahogy arról már korábban is szó esett –, csupán kibővítései annak. Éppen ezért „a szaknyelvi helyesírási terminus helyett pontosabb volna a szaknyelv írásbeli változatában megjelenő sajátos helyesírási jellegzetességekről beszélni.” (Ludányi 2021)

A szaknyelvi helyesírás célja tehát, hogy az adott szakterület szókincsét összegyűjtse (akár szabályzatok, szótárak formájában), bizonyos helyesírási területekre nagyobb hangsúlyt fektetve, ezzel segítve a szakmabeliek írásos nyelvhasználatát.

2.6 Szaknyelvi helyesírási szabályzatok

Külön szakmai helyesírási szabályzatok kidolgozására nem minden esetben van szükség. Ha a szakterület terminológiája (írásgyakorlatában) nem tér el az általános helyesírási szabályoktól, akkor szaknyelvi helyesírási szabályzat létrehozása nem indokolt (Ludányi 2021).

Előfordulhat azonban, hogy egy szaknyelv terminusainak leírásában nem a standard szabályok az irányadók (vagyis a szaknyelv úgynevezett nómenklatúrával rendelkezik). Jellegzetesen ilyen az orvosi szaknyelv, a kémia, az állat- és növényrendszertan és a földrajzi nevek írása. Ebben az esetben helyesírási szabályzat kidolgozására van szükség (Ludányi 2021).

A szaknyelvi helyesírási szabályzatok természetesen nem függetlenek az akadémiai helyesírási szabályzattól, alapelveikben arra kell épülniük. Létjogosultságukat az is indokolja, hogy egy-egy szakma terminológiája, helyesírási kérdései nem kaphatnak helyet az általános, köznyelvi szabályzatban. Szaknyelvi helyesírási szabályzatok, szakszótárak tartalmazhatják csak azokat (Laczkó–Mártonfi 2019).

Miután az adott szakterület képviselőiben megfogalmazódott az igény, fel kell vegyék a kapcsolatot nyelvészekkel. A szakemberek ugyan helyesírási ajánlásokat tehetnek, viszont a nyelvvel hivatásszerűen foglalkozó szakemberek feladata, hogy az akadémiai normával összhangba hozzák ezeket. Mivel az Akadémia célja, hogy a helyesírás egységesítése, a szaknyelvi helyesírások sem mondhatnak ellent ennek az állásfoglalásnak. Az AkH-val teljes összhangban kell lenniük, „nem átírják, hanem ráépülnek az általános helyesírási szabályokra, kibővítik azokat”. (Ludányi 2020: 37) Hozzá kell tenni, hogy „a gyakorlatban [...] az egyes szakmák képviselőinek egy része elfogadja és alkalmazza az akadémiai helyesírási szabályzat ajánlását, míg mások nem”. (Ludányi 2020: 37)

Zabóné hangsúlyozza, hogy a szótárak szókincse nem lehet elavult, és semmiképp sem 'lelkes laikusok' rakják össze azokat. Amennyiben szakemberek és nyelvészek közös munkájából születik, megbízható segédlet lehet, akár a felsőoktatásban – a gyakorlat azt mutatja, hogy erre szükség is van (Zabóné 2016).

2.7 Hallgatók helyesírási képességei

„Közismert tény, hogy a társadalom tagjainak nem egyforma mértékben van szükségük helyesírási ismeretekre.” (Fercsik 1997: 35) Hogy kinek milyen mértékben, azt iskolázottsági szinthez köthetjük. Ennek alapján Fercsik négy csoportra osztja a társadalmat: 1. általános iskolát végzettek, 2. érettségizettek, 3. értelmiségiek (pedagógusok, nyomdászati, hivatali munkát végzők), 4. szaktudományok művelői. E csoportoktól más-más szintű helyesírási ismeretek várhatóak el.

Egy nyolc osztállyal rendelkező a helyesírási minimumot kell nyújtsa, egy átlagosnak mondható tudást – legalább. A tanulmány írója a Helyesírásunk című kiadvány szintjét említi példaként, de az iskolai tantervek is megfogalmazznak alapkövetelményeket. A magyar nyelv és irodalom műveltségterület céljai között szerepel, hogy „a tanulók nyelvi megnyilatkozásai megfeleljenek a magyar nyelvhelyesség, illetve helyesírás szabályainak”. (NAT 2020: 301)

A középiskolában leginkább a magyartanár elhivatottságán múlik a helyesírással való foglalkozás. Elvárt volna, hogy az érettségizettek ismerjék az AkH-t, annak fejezeteit, a szabályok csoportosítását, valamint a helyesírás alapelveit (Fercsik 1997).

Az értelmiségi pályán lévőkől már az AkH. alaposabb ismerete, a szabályok gyakorlatban történő alkalmazása az elvart. Kiváltképp a kiadókban, hivatalokban dolgozók vagy a pedagógusi pályán lévők esetében. Az utóbbi csoport helyesírásával több tanulmány is foglalkozott.

Ahogy arra egy kutatás (Hangay 1993) – melyet elsőéves, tanító szakos hallgatók körében végeztek – rámutatott, ezt a szintet még azok sem tudták teljesíteni, akik a középiskola végén jó vagy jeles osztályzatot kaptak magyarból. A cikk írója tollbamondással mérte fel a frissen érettségizettek helyesírási képességeit 1981 és 1991 között, összesen 127 hallgató körében. A diktált szövegek forrásául Hernádi Sándor gyakorlókönyvét (Hernádi 1993) választotta. A tollbamondás így minden induló évfolyam esetében azonos nehézségű volt, ezáltal az eredményeket összevethette az elmúlt évekével, illetve átlagolhatta. Az egyes 'évjáratok' között is kimutathatók különbségek (1987-ben az átlagnál rosszabb eredmények születtek, 1989-ben viszont egyértelműen jobbak), de az átlageredmények is érdekesnek bizonyultak. A tanulmányban hét problémásabb szó hibáit elemzi. Hallgatóik 41%-a helytelenül írta a *riadttá* szót, melynek okai

a helyesírási alapelvek- és hangtörvényekbeli hiányosságokban keresendő. A *reflexszé* alak leírásakor 62%-uk tévesztett – sokuknál már a helyes toldalékolás is nehézséget okozott. A *lesújtotta* szintén kritikusnak bizonyult, fiatalok közel fele hibázott, de a *szedelődzködjetek*, a *siettette*, a *kezdd* és a *közömbös* szóalakokkal is meggyűlt a bajuk (ezek átlagos hibaaránya 18–25% volt). Hangay szerint a berögzött hibás alakok oka a helyesírás intenzív tanításának, valamint begyakorlásának hiánya (Hangay 1993).

Többek között Kernya Róza is arra a megállapításra jutott, hogy a tanítójelöltek helyesírása nem felel meg a követelményeknek (Kernya 1993). Vizsgálata során 160 fő írásos produktumát elemezte. A mintát nappali és levelező tagozatos tanítójelöltek, levelezős óvodapedagógusok, valamint továbbképzésre járó, már diplomával rendelkező tanítók alkották. Mássalhangzó-törvényszerűségekkel összefüggő helyesírási kérdéseket, valamint a többeli i-í, ü-ű, u-ú jelölését vizsgálta. Méréséből kiderült, hogy az -s, -sz, -z, -dz végű igék felszólító módja (*fogóddzatok*, *eddzéték*) és kijelentő módú, jelen idejű, tárgyas ragozású alakja (*eljátssza*, *megmetsszük*) különösen sok nehézséget okoz. Emellett a téves morfológiai elemzés (a szótőkeresés) miatt más kategóriákban is magas volt a hibaszám. A magánhangzók időtartamának jelölése során a résztvevők a kiejtést vették alapul – gyakran tévesen. Alsó tagozaton a szótőkeresés, a j-s, ly-es szavak, a többeli i-í, ü-ű, u-ú helyes jelölése egyaránt megjelenik. „Vajon hogyan tanítja az a tanító, aki maga is bizonytalan ebben? Vajon észreveszi-e a gyerekek hibáit?” (Kernya 1993: 528)

Fazekas Mónika szintén hallgatók helyesírási képességeit vizsgálta. A mintában részt vevő 40 főt négy csoport alkotta: 1. magyar szakosok, akik tanultak helyesírást az egyetemen, 2. magyar szakosok, akik nem tanultak helyesírást a képzésük során, 3. bölcsészhallgatók, de nem magyar szakosok, 4. nem bölcsészhallgatók. Mindegyik csoportnak 15 szót diktált, melyek helyesírás szempontjából nehezebbnek számítottak (*csevej*, *diakronikus*, *Duna folyó*, *mállékony* stb.). Az eredményeket táblázatba foglalta, majd ismertette, hogy mi jelenthette a nehézséget az egyes kifejezések írásában. A *hideg vizes borogatás* kifejezést 40 főből 38-an hibásan írták, a *Batthyány*-t pedig csupán nyolcan tudták pontosan szótagolni. A magyar szakos, helyesírást tanuló hallgatók érték el a legjobb eredményt: a kifejezések 82%-át helyesen írták (123 jól, 27 rosszul írt szó). A második csoport esetében ez 63% volt, a harmadik csoportnál 45%, míg a nem bölcsészhallgatók csupán 37%-os összeredményt értek el (56 jól, 94 rosszul írt szóval). Felméréséből tehát kiderült, hogy azok, akik az egyetemen is tanulnak helyesírást, jobban teljesítenek. Ezzel alátámasztotta, hogy a helyesírás tanulható, felnőttkorban is (Fazekas 1994).

Általánosságban elmondható, hogy az egyetemisták helyesírása jellemzően nem jobb vagy tudatosabb a középiskolásokénál. Érdekes tény, hogy a megkérdezett magyar szakos hallgatók

maguk sincsenek megelégedve helyesírásukkal. De mi állhat ennek háttérében? A gimnáziumi magyarórákon rendszeresebb az ellenőrzés, emellett „az érettségi előttük lebegő »kísértete«” is nagyban motiválhatja őket (Kolláth 2002).

Zimányi Árpád szerint a hibák figyelmetlenségből, igénytelenségből vagy gyakorlatlanságból fakadhatnak. Igaz az is, hogy a helyesírás megbecsültsége is csökkent manapság. Viszonylag gyakori, hogy egyszerűbb szavak esetében sem alakul ki magabiztos helyesírási képesség. Mindez a gyenge alapokra és a gyakorlás hiányára utal. Magyar szakos, valamint tanítóképzőt végzett, levelező tagozatos hallgatók írásos produktumaiban ő is számos helytelenséggel találkozott már. A hallgatók a mozgószabályt rendszerint helytelenül vagy nem alkalmazzák (*idegennyelv-tanítás*), az egybeírás több más esetben is gondot okoz (*rokon értelmű, rokonértelműség*), gyakoriak a központoszási hibák, de a j-s, ly-es szavak írásakor is sokszor bizonytalanok. A hibák gyakran elvonják a figyelmet a dolgozat nyelvészeti részéről (Zimányi 2001).

Az egyes szakmák, tudományterületek művelői kötelesek elsajátítani a szakszókincset, amelyet aztán munkájuk során szóban és írásban alkalmazniuk kell. Mindez a hallgatóktól mint leendő szakmabeliektől is elvárható. Zabóné is hangsúlyozza, hogy a hallgatók, képzésük során meg kell, hogy ismerkedjenek tudományterületük szaknyelvével, annak helyesírási problémáival. S törekedniük kell arra is, hogy a megszerzett ismereteket alkalmazni is tudják későbbi munkájuk során (Zabóné 2016).

A szaknyelv ismerete önmagában azonban még nem elegendő, illik ismerni annak helyesírását is. Ám a gyakorlat azt mutatja, hogy az „ilyen természetű helyesírási hiba szép számmal megjelenik [...] egyetemi, főiskolai jegyzetekben, nyelvészeti szakfolyóiratok tanulmányában” egyaránt (Bozsik 2013: 80).

Megoldásképp Bozsik Gabriella és munkatársai összegyűjtötték azokat a pedagógiai szak kifejezéseket, melyeket rendszerint hibásan írnak hallgatóik. A szógyűjtemény összeállításával szakmai segítséget szerettek volna nyújtani, főként a magyar szakos tanárok számára. A listában olyan szavak szerepelnek, mint *felszólító mód, fok- és mértékhatározó, főnévi igenév, igeidőrendszer, IPA-átírás, írásjel-használat, mássalhangzó-torlódás, kötőjel* stb. (Bozsik 2013).

Felmerül a kérdés, hogy egy pár oldalas szójegyzék megoldja-e a helyesírási problémákat. Elég-e a típushibák ismerete – főleg leendő magyartanárok esetében? Nem volna célszerűbb, hosszabb távon hatékonyabb a helyesírás újratanítása? Kolláth Anna is hasonló javaslatot tesz tanulmányában: „Az eredményekből világosan látszik, hogy nem a megszerzett ismeretek elmélyítésére van szükség, hanem a helyesírás újratanítására.” (Kolláth 2002: 592)

3. A kutatás ismertetése

3.1 Kutatási kérdések

Munkám során az alábbi kutatási kérdésekre keresem a választ:

- (1) Milyen általános megállapítások tehetők a hallgatók ortográfiai tudását illetően?
- (2) Melyek a legkritikusabb helyesírási területek – tudományterületenként, valamint össze-sítve?
- (3) Milyen nyelvhelyességi sajátosságok figyelhetők meg a vizsgált szakdolgozat- és disszer-tációcímekben?
- (4) Hogyan lehetne javítani a hallgatók helyesírási képességein?

3.2 A módszer bemutatása

A kutatás témájából adódóan mennyiségileg mérhető információk gyűjtése volt a célom. Mivel tudtam, hogy nagy mennyiségű adathoz (szakdolgozat- és disszertációcímhez) juthatok adatbá-zisok segítségével, megfigyeléseim pedig matematikai-statisztikai eljárások segítségével ele-mezhetők, számszerűsíthetők, így kvantitatív kutatási módszert választottam.

A kutatás tudományosságát a mérésmetodológiai követelmények (Falus szerk. 2000) betar-tásával is igyekeztem biztosítani. 1. Tárgyilagosság: adatbázisokból lekért szakdolgozatsímeteket elemeztem, a hallgatók neve ismeretlen volt, ami kellő távolságtartást biztosított. 2. Megbízha-tóság: A módszerválasztásnál szempont volt, hogy a kutatás ismételt lefolytatása esetében ugyanaz az eredmény szülessen. A címeteket a hallgatók maguk rögzítették a tanulmányi rend-szerükben. Ez biztosította a megbízhatóságot és a hitelességet – hiszen valós képet ad nyelvi sajátosságaikról. A címetekben szereplő helyesírási hibák feltárása az AkH. szabálypontjainak ismeretében történt, tehát objektív keretek között. A helytelenül írt szavakat fő- és alkategóri-ákba soroltam, szintén az AkH.-ra hagyatkozva. Mivel azonban a hibatípusok között előfordul-nak átfedések, a könnyebb átláthatóság (és megbízhatóság) érdekében e kategóriákat előre, pon-tosan meghatároztam, ezáltal csökkentve a mérési hibát. 3. Érvényesség: a kutatás tárgyára irá-nyult a vizsgálat, vagyis tudományterületek grammatikai sajátosságainak feltárására. A vizs-gálni kívánt fogalmakat, például a 'helyesírást' vagy a 'nyelvhelyességet' már a kezdeti fázis-ban meghatároztam, hogy valóban azt mérjem, amit mérni szeretnék.

A dokumentumelemzés módszerét alkalmaztam. „Dokumentumnak tekintünk minden olyan, a közelmúltban vagy napjainkban készült anyagot, amely nem a pedagógiai kutatás szá-mára készült, de amelynek elemzése a pedagógiai kutatás számára tanulságos.” (Falus szerk. 2000: 317) Jóllehet más módszert, például tudásszintmérő tesztek is választhattam volna,

mégis emellett döntöttem. Egy tollbamondásra vagy tesztre előzetesen fel lehet készülni. Azért is a címeket választottam, mert – ellentétben például konferenciakiadványokkal vagy szakfolyóiratokkal – ezeknél nincs korrektor, külső hozzáértő személy, aki javítja a hibákat. Az alkalmazott módszer további előnye, hogy a vizsgálatban részt vevő személyeket személyesen nem ismertem (ez az anonimitásukat is biztosította), illetve a kutatás sem volt helyszínhez és időponthoz kötve. Míg a tesztíratás esetében sok időt kellett volna szánnom az előkészületekre (mérőeszköz-készítés, szervezési feladatok), addig a címek begyűjtése gyorsabb volt és többletköltségekkel sem járt. A gördülékenységnak köszönhetően még inkább az elemzésre fókuszálhattam, valamint nagyobb elemszámmal tudtam dolgozni.

3.3 A mintavételi eljárás

A minta egyik felét a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem nappali és levelező tagozatos, végzős hallgatói alkották. Az intézmény bármely campusáról és intézetéből bekerülhettek a mérésbe, amennyiben szakdolgozatuk címe szerepelt a központi adatbázisban. A címet maguk rögzítették a Neptun-rendszerben, a dolgozat feltöltésével egyidejűleg. A kutatás szempontjából ez kedvező volt, hiszen egy valószínűbb képet mutatott a hallgatók helyesírási képességeiről (a Neptunban nincsen automatikus nyelvi ellenőrzés). A címeket az oktatási igazgatóságtól kaptam, valamint az egyetemi könyvtár adatbázisát használtam a gyűjtéshez. A listában túlnyomórészt a 2022. 02. 01. és 2023. 01. 31. között beadott szakdolgozatok címei szerepelnek. Ezek egészültek ki néhány bölcsészettudományi címmel 2015-ig (az új, 12. kiadású AkH. megjelenéséig) visszamenőleg, melyek az egyetemi könyvtár OPAC-rendszeréből származnak. A minta másik felét disszertációcímek képezték, melyeket a doktori.hu-ról kértem le.

Egyszerű, nem véletlenszerű mintavételt alkalmaztam. Csak a kapott/gyűjtött adatokat terveztem feldolgozni. Törekedtem arra, hogy a klaszter minél változatosabb legyen, így az összes tudományterületet bevontam a vizsgálatba.

S habár a reprezentativitást nem tudtam biztosítani, célom volt minél magasabb elemszámmal dolgozni. A populációra vonatkozó átlagértékeket így nagyobb valószínűséggel közelíthetem meg. A közel 2500-2500 adatot Excel-táblázatokba rendeztem. A szakdolgozattípusokat a szervezeti egység neve (intézet, campus) és a dolgozat címe alapján egyesével tudományterületekbe soroltam (a disszertációcímeknél ezek adottak volt). Amelyik cím esetében nem volt egyértelmű a tudományterület, azt töröltem a listából. A következő hat tudományterületet különbsztettem meg: bölcsészet-, műszaki, agrár-, társadalom-, természettudományok, valamint művészetek (1).

A minta (N = 4720) összetétele az alábbiak szerint alakult:

Tudományterület neve	szakdolgozattípusok (db)	disszertációtípusok (db)
agrártudományok	1089	397
bölcsészettudományok	539	389
műszaki tudományok	149	392
művészetek		439
társadalomtudományok	486	386
természettudományok	105	349

1. táblázat: A minta összetétele

3.4 Az elemzés előkészületei

Már a kutatás kezdeti fázisában igyekeztem átgondolni, hogy az elemzést hogyan tudnám zökkenőmentesebbé tenni. Mivel nagy mennyiségű adatot kellett feldolgoznom, az alábbi előkészületeket hajtottam végre.

A listát a tudományterületek alapján ábécérendbe soroltam, hogy az ugyanahhoz tartozók egymás után következzenek (először az agrár, majd a bölcsészet, és így tovább). A kiértékeléshez használt Excel-képletek és -függvények (például a 'darabtel') miatt így volt kedvezőbb.

Megterveztem a javítás módját. A hagyományos zöld és piros színeket választottam: zöld háttérszínt kaptak a nulla hibát tartalmazó címek, piros betűszínt pedig a hibásan írt kifejezések. Célom volt, hogy az utóbbiak helyes alakját minden esetben odaírjam a cím végére, zárójelben. A hibatípus felismerését és kategóriákba sorolását mindez megkönnyítette.

Ezek után végiggondoltam a főbb hibakategóriákat. Némi módosítással az AkH. fejezeteinek felépítését követtem. Az alkategóriák esetében pedig a javítás során tapasztaltak adták a főbb támpontokat. Ennek eredményeképp az alábbi fő- és alcsoportokat különítettem el (a zárójelben a hibás alakok szerepelnek példaként):

1. hangjelölés:

1.1. hosszú és rövid magánhangzók tévesztése, egyéb (magánhangzókat érintő) betűtévesztés (*pulykahízlalás, növénykondicionáló*) – kódja: 0a

1.2. hosszú és rövid mássalhangzók tévesztése, egyéb (mássalhangzókat érintő) betűtévesztés (*áttállásának, arabika kávé, jalapeno*) – kódja: 0b

2. egybeírás, különírás:

2.1. mozgószabály (*autizmus spektrum zavar diagnózis, idegennyelv oktatás*) – kódja: 1a

2.2. egyéb (*informatika szakkör, lovas turisztikai, mikotoxin terhelés*) – kódja: 1b

3. kis és nagy kezdőbetűk:

3.1. tulajdonnév vs. köznévi (Afrikai harcsa, Melléktermék, Gunarasi) – kódja: 2a

3.2. kis kezdőbetűs cím (*hűtött péksütemények vizsgálata*) – kódja: 2b

3.3. egyéb (*Precíziós Technológiák Alkalmazása a Szálastakarmány Készítésben, KKV, Differ)* – kódja: 2c

4. tulajdonnevek (*Csapi Kisherceg Térségi Óvoda, Wekerle telep, Kaposmező Kft*) – kódja: 3

5. írásjelek:

5.1. gondolatjel (főcím-alcím között: *Gyógynövények kölcsönhatásai - A produkció serkentése növényi kivonatokkal* illetve közbevetés esetén: *A gyermekvédelmi gondoskodásból - az utógondozói ellátásból - kikerült felnőttek életútja*) – kódja: 5a

5.2. kis- és nagyköötjel (felcserélése, hiánya, felesleges használata: *Kodály koncepció, 5-7 éves, óvoda iskola átmenet, Rákospalota-Újpest-Veresegyház-Vác, GLS futárszolgálat*) – kódja: 5b

5.3. ismétlődő elő-/utótag miatt köötjel (*anyag és információáramlás*) – kódja: 5d

5.4. egyéb (közponozási, valamint egyéb írásjelekből fakadó hibák: *Covid'19 világjárvány, "Best of Bread" projekt, Hátrányos helyzetű, és halmozottan hátrányos helyzetű, dr. Németh Antal Nemzeti Színháza 1935-1944*) – kódja: 5c

6. számos szerkezetek (*2019/2020 tanévben, 2010-2019 között*) – kódja: 7

7. elírások (ahol egyértelműen arról van szó: *flavonoid-tartalnak, alakukása, kerületének*) – kódja: elírás

A kategóriákat kódokkal láttam el, hogy a kiértékelés gyorsabban menjen, ezek magyarázatát külön munkalapra feljegyeztem. Így a teljes megnevezés (például ismétlődő elő-/utótag miatt köötjel) helyett, elég volt csupán a kódját megadni. Természetesen előfordult, hogy egy kifejezés többféle hibát is tartalmazott (*gyomirtószér, helyesen: gyomirtó szer; dr. Németh Antal Nemzeti Színháza 1935-1944, helyesen: Dr. Németh Antal Nemzeti Színháza [1935–1944]*),

ezeknél az összeset jelöltem. A címenkénti hibaszámot (1, 2, 3, ... db) külön oszlopban szintén fontosnak tartottam feltüntetni. Annak jelölésére pedig, hogy a cím összességében hibátlan vagy sem, 1-es, illetve 2-es kódot használtam.

Dolgozatomban a helyesírási hibákon van a főhangsúly, a nyelvhelyességi kérdések másodlagosak. Döntésemet indokolta, hogy a nyelvhelyességi szabályok jóval engedékenyebbek, valamint kontextusfüggők (Jánk 2014), így nem lehet a kérdést teljesen objektíven vizsgálni. Nincsenek konkrét szabálypontok – mint a helyesírás esetében –, csupán javaslatok. „Amikor [...] tanácsot adunk, szükségszerűen mindig valamiféle nyelvi normát képviselünk, ahhoz igazítjuk útmutatásunkat. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ha valaki megfontoltan, tudatosan más, a normától eltérő megoldást választ, okvetlenül hibát követ el.” (Grétsy–Kovalovszky 2015: 78) Mégsem hagyhattam figyelmen kívül őket, mivel sok esetben a hibázás nyilvánvaló, sőt zavaró volt. Így említést ugyan teszek róluk, de a statisztikának nem képezik részét – hiszen csökkenének a kutatás megbízhatóságát. (Amelyik cím csak és kizárólag nyelvhelyességi hibát tartalmazott, azt összességében nem tekintettem hibásnak.) A nyelvhelyességen belül az alábbi eseteket különböztettem meg: egyeztetési hiba, hiányzó/felesleges névelő, egyéb (szóismétlés, szószaporítás, grammatikailag helytelen, magyartalan megfogalmazás).

Az adatok sorba rendezése, a javítás módszerének és szempontjainak átgondolása, az Excel-táblázat formázása, a hibakategóriák megalkotása mind-mind szükséges előkészületnek bizonyult – és az elemzést nagyban megkönnyítette.

3.5 Az elemzés folyamata

A címek javítása során jelöltem az összes nyelvi és nyelvhelyességi hibát, a helyesírási szabályok ismeretében. Amelyik szó esetében bizonytalan voltam, annál az AkH. és az OH., valamint online, nyelvi tanácsadó portálok (e-nyelv.hu, helyesiras.mta.hu) szolgáltak segítségül. A könnyebb áttekinthetőség érdekében javítószíneket használtam. Minden esetben a cím mögé, zárójelben feltüntettem a helyes alakot is. A mintát alkotó, közel 5000 db cím ily módon történő javítása közel két hónapot vett igénybe 2023-ban. Az elemzés megbízhatóságát növelve ellenőriztettem munkámat egy helyesírás terén jártas személlyel.

Ezt követően a címek mögötti oszlopba 1-es, illetve 2-es kódot írtam aszerint, hogy tartalmazott-e grammatikai hibát. A hibakategóriákba sorolásnál (ld. 3.4-es fejezet) szintúgy csak rövidítéseket használtam, valamint külön oszlopban a hibaszámot is megadtam. A nem releváns részeket üresen hagytam. A táblázatom egy-egy sora ekképp alakult (2. táblázat):

A szakdolgozattípusok elemzési szempontjai

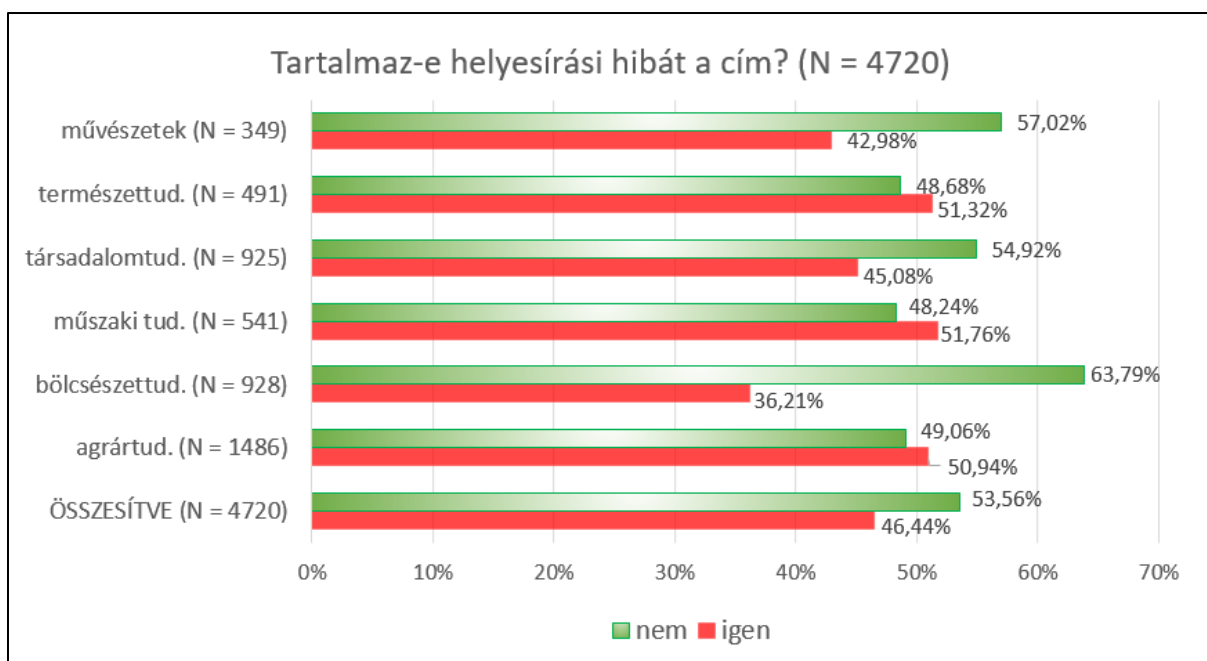
Tud.ter.	Nagybetűs? 1 = I, 2 = N	Hibatisok kódja	Helyesírási hibák száma (db)	Nyelvhelyes- ségi hibák száma (db)	A szakdolgozat címe	Hibás? 1 = I, 2 = N
agrár	2	5b, 5b	2		A Teleki-Wattay kastély kertépítészeti terve (Teleki-Wattay-kastély)	1
agrár	2				A búzatermesztés jövője és jelentősége hazánkban	2

2. táblázat: Elemzési szempontok – az Excel-táblázat mintájára

3.6 Az eredmények ismertetése

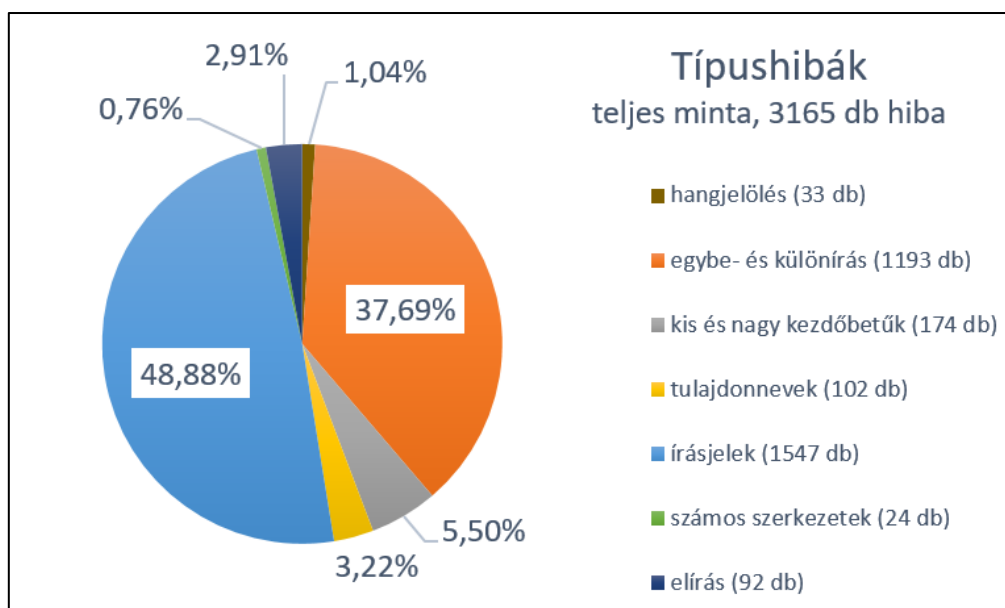
A mintát 2427 db szakdolgozattípus, valamint 2352 db disszertáció címe alkotta. A minta összesen hat tudományterületből tevődik össze. A 3.3-as fejezetből kiderült, hogy a csoportok elemszáma nem kiegyenlített, egyharmadát az agrártudományok alkotják. Azt is fontos megemlítenem, hogy mivel a lista kevés (összesen 59) művészeti területhez tartozó szakdolgozattípust tartalmaz, e csoport nyelvi sajátosságaira vonatkozóan nem szabad messzemenő következtetéseket megfogalmazni (így N = 4720). A művészetek szakdolgozattípusait az összesített eredményeknél sem vettem figyelembe – az ábrákról is ezért hiányoznak. Kizárásukat a címek rövidsége is indokolta – tanulmányozásra az egyszavas címek (*Kilátás*, *Sztereotípus*, *Egyedül*) nem igazán alkalmasak. (Kutatásomnak az nem volt tárgya, hogy egyszavas cím megfelel-e a szakdolgozatokkal szemben támasztott követelményeknek.)

Az elemzett 4720 darab cím 46,44%-a (2192 db) tartalmazott legalább egy helyesírási hibát, 15,46%-a kettőnél többet is. A címenként hibaszám nullától ötig terjedt. A mintának alig több mint fele, 53,56%-a (azaz 2528 db cím) volt csak teljesen hibátlan. A tudományterületek közül a bölcsészettudományok „teljesítettek a legjobban”: a minta 63,79%-a volt nyelvtanilag kifogástalan e területen. A legalacsonyabb határérték a műszaki tudományterülethez tartozik, a címeknek csupán 48,24%-a hibátlan. A mintát alkotó többi csoport (társadalom-, természet-, agrártudományok, művészetek) eredményei e két érték közé estek. Az alábbi sávdiaagram (1. ábra) részletezi ezeket:

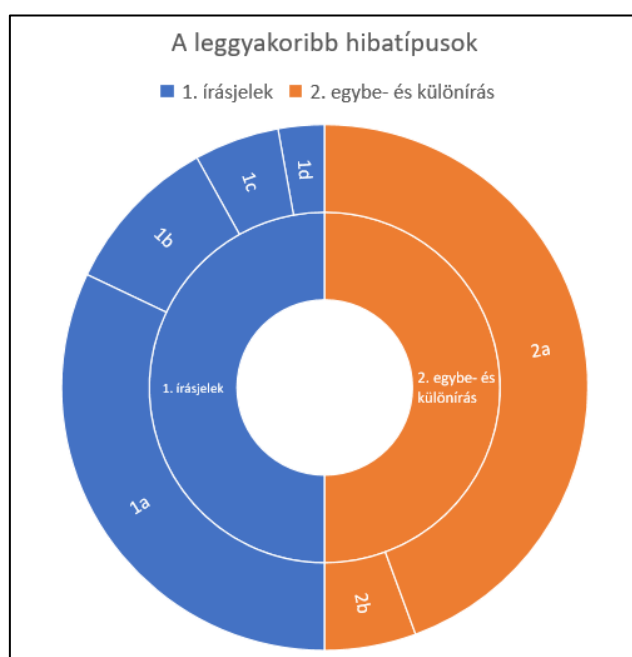
1. ábra: A hibás és a hibátlan címek százalékos aránya a teljes minta esetében

Az összesített eredményekből a leggyakoribb helyesírási hibákra is fény derült. Az 2192 helytelenül írt cím összesen 3165 db hibát tartalmazott. Ez 44,4%-kal több helyesírási hiba, mint amennyi a hibás cím. A legkritikusabbnak az írásjelek, valamint az egybe- és különírás témaköre bizonyult (ld. 2. ábra). Az előbbi az esetek 48,88%-ában (1547 alkalommal), míg az utóbbi azok 37,69%-ában (1193-szor) okozott problémát. Mindez megerősíti egy, már említett 2018-as kutatás eredményeit, mely a leggyakoribb helyesírási hibatípusokról adott áttekintést (Gombos 2018). A harmadik helyen a kis és nagy kezdőbetűk állnak (5,5%-kal), ez követik a helytelenül írt tulajdonnevek (3,22%). Leginkább a kezdőbetűk kategóriája kapcsán fontos megemlítenem, hogy a minta csupa nagybetűvel írt címeket is tartalmazott. Ez az eredményeket minimálisan, de torzíthatja. Kizárásukat nem tartottam indokoltnak, mert a többi hibatípust nem befolyásolták. A maradék három kategória (számos szerkezetek, elírások, hangjelölés) hibaaránya a többihez képest elenyésző – együttesen is csak 4,71%.

2. ábra: A helyesírási hibakategóriák relatív gyakorisága

Nemcsak összesítve, hanem tudományterületenkénti felosztásban is az írásjelek, illetve az egybe- és különírás bizonyultak a leggyakoribb hibaforrásoknak. Mivel mindegyik diszciplínát egyaránt érintik, így e fejezetben ejtenék szót róluk. Nem áll módomban az összes szabálypontot taglalni (dolgozatom célja sem ez), így csak a címetek érintő, legproblémásabb esetekről írok. A tudományterületek sajátosságait, valamint a többi hibaforrást a következő alfejezetekben ismertetem. Az alábbi többszintűgyűrű-diagram (3. ábra) szemlélteti a két legkritikusabb hibakategória felosztását, valamint azok (és alkategóriáik) arányát.

3. ábra: A két legkritikusabb kategória, valamint alkategóriák hibaaránya

Írásjelhibák közé soroltam az alábbiakkal kapcsolatos problémákat: kis- és nagyköötjel (1b), gondolatjel (1c), ismétlődő elő-/utótag miatti kötőjel (1d). Valamint létrehoztam egy gyűjtőkategóriát is (1a), melybe többek között központoszási hibák, 'mint' előtti felesleges vesszőhasználat, 'és' előtti felesleges/hiányzó vessző, angol idézőjel használata magyar helyett, tévesen használt írásjelek tartoztak.

Az egybe- és különírás csoportján belül csak a mozgószabállyal kapcsolatos hibákat emeltem ki, melyek viszonylag gyakoriak voltak (2b). Minden mást egy gyűjtőkategóriába (2a) soroltam. Az egybeírás-különírás fejezet túlságosan összetett: indokolatlannak tartottam további alkategóriákra bontani.

Írásjelek

A gyűjtőkategórián (1a) belül gyakori hibának számított a 'mint' előtti (felesleges) vesszőhasználat. *Édesburgonya, mint alternatív bioetanol alapanyag* (Édesburgonya mint alternatív bioetanol alapanyag).¹ *A közmondások, mint iránytűk* (A közmondások mint iránytűk). Ezekben az esetekben a 'mint' szó egy állapotot/minőséget jelölő szó(kapcsolat) előtt áll, így nem kell vesszőt tennünk elé – hiszen nem az összehasonlítás a célja (AkH. 250. b). (Kivételesen hallgathatunk a Word szövegszerkesztő tanácsára: mivel -ként értelemben használjuk, nem szükséges a vessző.)

A fenti ábrán látható, hogy – a gyűjtőkategóriától eltekintve – a kis- és nagyköötjel (1b) okozta a legtöbb bizonytalanságot. A következő esetekben kiskötőjel szükséges: *Kodály-konceptió* (Kodály-konceptió), *Broadway musical* (Broadway-musical), *LEGO Education készlet* (LEGO Education-készlet). A szabály szerint, amennyiben egy tulajdonnév és egy köznév jelöletlen összetételt alkot, azokat kötőjellel kapcsoljuk össze (AkH. 166., OH. 135.). Ha ez az összetétel újabb taggal bővül, a köznevet újabb kötőjellel fűzzük hozzá (AkH. 166.): *IgY anti-test fejlesztés* (IgY-antitest-fejlesztés). A betűszó és az összetételi utótag közötti kötőjel szintén sok esetben elmaradt, pedig ki kell fejezni a köztük lévő kapcsolatot (AkH. 289.): *GLS futárszolgálat* (GLS-futárszolgálat), *PC platform* (PC-platform). A *klinikai biokémiai* (klinikai-biokémiai), *minőségi mennyiségi* (minőségi-mennyiségi) kifejezésekben két, azonos szerepű toldalékkal ellátott szó alkot alkalmi egységet. Ezeket szintén kötőjelezzük (AkH. 101. b). Nagyköötjelet használunk két vagy több név kapcsolatának kifejezésére (AkH. 264. a): *Eszterlánc Magyar-Angol Montessori Óvoda* (Magyar–Angol), de a valamettől valameddig viszony érzékelte is (AkH. 264. c, OH. 353.): *Illancs-Bugaci tájegység* (Illancs–Bugaci tájegység), 3-14

¹ A továbbiakban a szakdolgozatcímekből vett, hibás példák dőlt betűsek, mögöttük, zárójelben a helyes alak olvasható.

éves (3–14 éves), 2004-2018-as időszakban (2004–2018-as időszakban), 1-6. osztályban (1–6.osztályban). Elvértve ugyan, de találkoztam olyan kifejezésekkel, melyek két vagy több tulajdonnév kapcsolatára utaltak: *Teleki-Wattay kastély* (Teleki–Wattay-kastély). Ezek az épületek mindkét személyhez kötődnek; a köztük lévő kapcsolatot nagyköötőjellel érzékeltetjük (AkH. 264. b).

A következő nagyobb hibakategória, az írásjeleken belül, a gondolatjel használatához kapcsolódik (1c). Gondolatjelet használunk – ahogy most is – közbevetés esetén (AkH. 251.). A szakdolgozati címekben közbevetés kis számban fordult elő. Ennél sokkal számottevőbb volt, hogy a főcím-alcím közé a hallgatók gyakran kiskötőjelet tettek gondolatjel helyett: *A közösségi részvételt befolyásoló tényezők - területi, társadalmi háttér* (A közösségi részvételt befolyásoló tényezők – területi, társadalmi háttér).

Gyakori, önálló hibatípusnak számított az ismétlődő elő-/utótag miatti kötőjelhasználat (1d), például *alkoholgyártás és értékesítés* (alkoholgyártás- és értékesítés). A hallgatók az ismétlődő tagot habár elhagyták, viszont sokszor nem (vagy rossz helyen) utaltak rá kötőjellel. „Ha két vagy több egymás után következő összetett szónak azonos az utótagja vagy az előtagja, rendszerint csak az első összetett szót írjuk ki teljes alakjában. Ilyenkor az elhagyott közös utótagra, illetőleg előtagra kötőjellel utalunk.” (AkH. 2015: 120)

Mint látható, az írásjelek kategóriája sokféle szabálypontot foglal magába. Az, hogy össze-sítve írásjelhibákból akadt a legtöbb, a szakdolgozati címeknek tulajdonítható. Mondatjellegük miatt több hibázási lehetőséget tartogattak. Ha önállóan álló szavakat, kifejezéseket elemeztem volna, legfeljebb a kis- és nagyköötőjel, a mozaikszó + összetételi tag, valamint az ismétlődő elő-/utótag miatti kötőjelhasználat fordult volna elő problémaként. A módszerválasztás e szempontból is megfelelő volt: jóval árnyaltabb képet adott.

Egybeírás-különírás

A mozgószabály pontos ismerete és helyes alkalmazása 11,23%-kal kevesebb hibát eredményezett volna az egybeírás-különírás kapcsán. Az első mozgószabály kimondja, hogy „ha egy, a szótagszám miatt kötőjellel már tagolt, többszörösen összetett szóhoz újabb utótag kapcsolódik [...] az eredetileg kötőjelezett tagokat egybeírjuk, és az új utótagot kapcsoljuk kötőjellel”. (OH. 2005: 131) Szakdolgozati cím-beli példával szemléltetve: *autizmus spektrumzavar* (autizmus-spektrumzavar), *autizmus spektrum zavar diagnózis* (autizmus-spektrumzavar-diagnózis). A túl hosszú nyúlt kifejezés feloldható a következőképp: az autizmus-spektrumzavarnak a diagnózisa. A második mozgószabály hasonlóképp egyszerű: „Ha egy különírt szókapcsolat (...) egészéhez utótag kapcsolódik, az új alakulatban egybe kell írni az elsőrészt, az utótagot

pedig a szótagszámtól függetlenül (!) kötőjellel kell kapcsolni.” (OH. 2005: 131) Ennek értelmében: lisztbogár lárvá + tenyésztés = lisztbogárlárvá-tenyésztés. Tévesztések szép számmal fordultak elő: *fekete katonalégység lárvák* (feketekatonalégység-lárvák).

A hat szótagos szabály helytelen használatára szintén számos példa akad a gyűjtött anyagban. A többszörös összetételeket kötőjellel tagoljuk, a könnyebb olvashatóság érdekében – de csak ha kettőnél több szóból alakultak. Miután ezt észrevettük, meg kell számolnunk a szótagokat. Ha (jelek, ragok nélkül) hosszabb, mint hat szótag, akkor kötőjelezzük. A kötőjel a két fő összetételi tag határára kerül: *élelmiszerkereskedelem* (élelmiszer-kereskedelem), *ügyfél-elégedettség* (ügyfél-elégedettség). A két egyszerű közsóból állókat egybeírjuk, szótagszámtól függetlenül: *banán nektár* (banánnektár) (AkH. 139.).

Amennyiben az -ó, -ő képzős igenév nem folyamatot fejez ki, vagy a tagok jelentésileg összeforrtak, illetve az első szó a második rendeltetésére utal, akkor a két egyszerű szót egybeírjuk (AkH. 118.): *fejlesztő munka* (fejlesztőmunka), *szortírozó robot* (szortírozórobot).

Az egybeírás forrása a jelentésváltozás is lehet. A ’nagygazdaság’ mást jelent, mint a ’nagy gazdaság’, s a ’jógyakorlat’ sem azonos a ’jó gyakorlattal’.

Nyelvhelyesség

Nyelvhelyességi hibával összesen 754 helyen találkoztam. Gyakoriak voltak a névelőhasználatból eredő hibák: összesen 350 alkalommal hiányoztak, 193-szor pedig feleslegesen tették ki őket. A névelő egy-egy személy vagy dolog meghatározott voltára utal, mindezt kétféleképpen teheti. Egyrészt ha leszűkíti a felidézett fogalom körét, azáltal, hogy egyet kiemel (egyedítő szerep), másrészt a fogalom teljes körére is rámutathat (általánosító funkció). Ahogy arról a Nyelvművelő kézikönyvben is olvashatunk, a határozott névelő szerepét részleteiben vizsgálni már bonyolultabb dolog. „Nehezebb megítélni vagy elítélni az olyan mondatokat, amelyekben mind a névelős, mind a névelőtlen forma jó lehet, aszerint, hogy mit akarunk kifejezni.” (Grétsy–Kovalovszky, 1980: 77) Azonban a névelős hibák oka gyakran a logikai bizonytalanság, mely a névelő elhagyásában és felesleges kitévésében egyaránt megmutatkozik (Grétsy–Kovalovszky, 1980). Ezeket az eseteket pedig nem hagyhattam figyelmen kívül. A következő címek elejéről egyértelműen hiányzik a névelő. *Magyar családpolitika és annak hatása a családi költségvetésre* (A magyar családpolitika...). *Szülők és az óvoda kooperatív kapcsolata* (A szülők és az...). A következő esetekben pedig feleslegesek. *Az egészséges életmódra nevelés a nagyatádi Nyitnikék Óvodában* (Egészséges életmódra nevelés...). *Fürdők hulladékvízeinek az újrahasznosítása* (Fürdők hulladékvízeinek újrahasznosítása).

„Szintaktikai természetű hiba az egyeztetési tévedés, ami leggyakrabban az alany és az állítmány vagy a jelző és a jelzett szó egyeztetési tévesztésére vonatkozik (*van ilyen kerekei; magyar filmek, azt szeretem*).” (Laczkó 2018: 3) A szakdolgozati címekben összesen 18 egyeztetési hibát találtam, például: *Hogyan változtatta meg a közösségi autómegosztó szolgáltatások Magyarország közlekedési kultúráját* (Hogyan változtatták meg...).

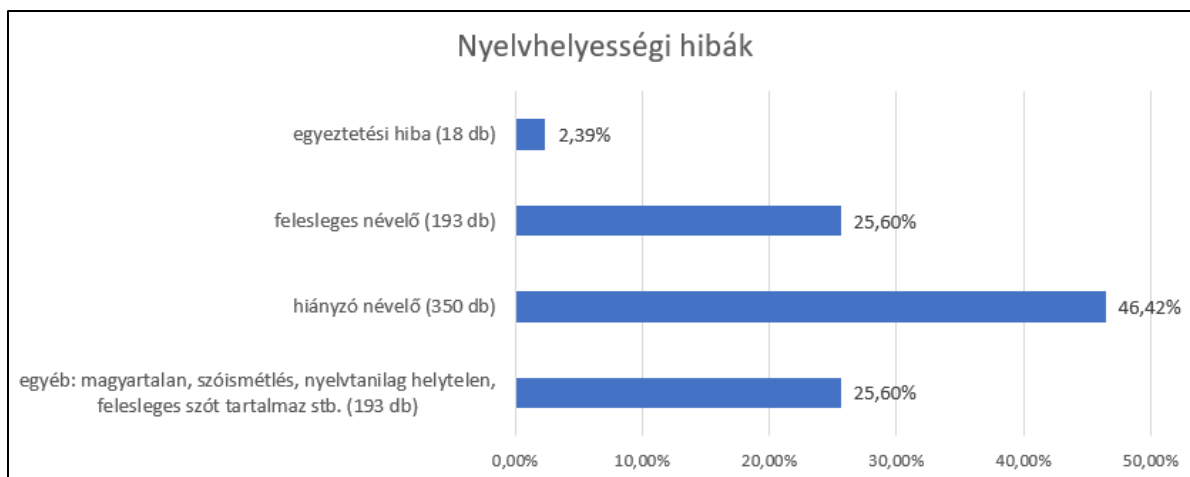
Emellett más típusú nyelvhelyességi hibák is előfordultak, 193 helyen. Gyakoriak voltak a túlbonyolított címek: *Társadalmi felelősségvállalás a Nespresso vonatkozásában* (Társadalmi felelősségvállalás a Nespressónál). *Rövid ellátási láncok elemzése Eger és környéke viszonylatában* (Egerben és környékén). A Nyelvművelő kézikönyvtár (Grétsy–Kemény 2005) a ’tekintetében, vonatkozásában, viszonylatában’ stb. szavak – vagyis a ragos főnévből alakult névutófélelemek – határozórag helyett történő használatát a főbb nyelvtani hibák közé sorolja.

Néhol a téves szóhasználat nehezítette a megértést: *Vezető kompetenciák és stílusok vizsgálata a pedagógiában* (amely bizonyára ’vezetői’ akart lenni). *Stratégiai lehetőségek és fenyegetések a KITE Zrt. számára...* (’fenyegetések’ helyett inkább ’veszélyek’). *Őslakosok és beköltözők közti különbségek Tarnabodon* (az ’őslakosok’ vélhetően ’tősgyökeresek’). Egyes címek megfejtése már-már kihívást okozott, ilyen volt a *Történeti Budafok izesülésének problémái Budapest szerkezetébe*. Az ’optimalizálás’ helyett pedig sok esetben írtak *optimálást* a hallgatók.

Egyes címeket teljes egészében újra kellett volna gondolni: *A Jász-Plasztik Kft. tevékenységének komplex elemzése 2018 és 2021 között* (valószínűleg a 2018 és 2021 közötti tevékenységét vizsgálta, s nem 2018-tól 2021-ig tartott az elemzés, ezért helyesen: *A Jász-Plasztik Kft. 2018 és 2021 közötti tevékenységének komplex elemzése*).

A szóismétlés szintén zavaró volt: *Értékteremtés és vállalati felelősségvállalás a Grundfos Kft. vállalati működésében*. Az ismétlődő elő- vagy utótag kiírását – habár ’elegánsabb’ lett volna kötőjelet használni – nem tekintettem hibának: *Sodrott és hidegvérű lovak felhasználása a lovasoktatásban és lovasterápiában* (lovasoktatásban és -terápiában).

A különböző nyelvhelyességi hibák gyakoriságát az alábbi sávdiagram (4. ábra) foglalja össze:

4. ábra: A nyelvhelyességi sajátosságok abszolút és relatív gyakorisága

3.6.1 Bölcsészettudomány

A szakdolgozati címek esetében N = 539, melynek 65,86%-a volt hibátlan (355 db cím), 34,14%-a (184 db) pedig legalább egy helyesírási hibát tartalmazott. Nemcsak a hibázási arány szempontjából érték el a legjobb eredményt a bölcsészhallgatók. Szakdolgozati címekben összesen 247 darab kivetnivaló akadt, azaz „csupán” 34,24%-kal több a helyesírási hiba, mint amennyi a hibás cím. (A szakdolgozati címek esetében – összesítve – ez 41% volt. Ehhez képest jobban teljesítettek.)

A címenkénti hibaszámot tekintve: a címek 25,23%-a (136 db) csak egy hibát tartalmazott, 8,91%-a pedig kettő-ötöt. Ebből a szempontból is a bölcsészek a legeredményesebbek.

Az írásjelek okozták a legtöbb nehézséget: a hibák közel kétharmada ebbe a kategóriába sorolható. Egyik diszciplína esetében sem volt ilyen magas ez az arány. A hibatípusokat, illetve azok abszolút és relatív gyakoriságát az 3. számú táblázatban összegzem²:

A típushibák abszolút és relatív gyakorisága

Típushibák – bölcsész (összesen 247 db hiba)	Hibák száma (db)	%
Hangjelölés	0	0%
egybe- és különírás	56	22,67%
kis és nagy kezdőbetűk	16	6,48%
tulajdonnevek	11	4,45%
írásjelek	149	60,32%
számos szerkezetek	2	0,81%
elírás	13	5,26%

3. táblázat: A helyesírási hibakategóriák gyakorisága – bölcsészettudományos szakdolgozati címek

Az egybe- és különírásból fakadó hibák 12,5%-át a mozgószabály okozta – a többi tudományterületnél ez hasonlóképp alakult. E szabályból eredően: *autizmus spektrum zavar diagnózis* (autizmuspektrumzavar-diagnózis), *magyar irodalom tanítás* (magyarirodalom-tanítás). Akadtak hibák, melyek a helyesírási szótár használatával kiküszöbölhetők lettek volna, ilyen volt az *matematika óra* (matematikaóra, AkH. 215: 398), a *tabu téma* (tabutéma, AkH. 2015: 518), a *felnőtt kor* (felnőttkor, AkH. 2015: 251), hiszen a szóanyag tartalmazta ezeket. A hat szótagos szabály ismerete szintén hasznos lett volna a *néptánc oktatás* (néptáncoktatás) és a *szivacs-kézilabdázás* (szivacs-kézilabdázás) írásánál. Ezek mindegyike kettőnél több szóból álló

² Szürke háttérszín jelöli a leggyakoribb hibatípust.

összetett szó. Azonban míg az előbbi összesen hat szótag (így egybeírjuk), az utóbbi hatnál több (tehát kötőjelezzük). „A két egyszerű közsóból alakult alárendelő összetételeket egybeírjuk [...]” (AkH. 2015: 60) Ilyenkor nem kell szótagokat számolnunk. Gyakori volt a tévesztés a *kisiskolás korú, óvodás korú, bölcsődés korú* (kisiskoláskorú, óvodáskorú, bölcsődéskorú), *tervező munka, fejlesztő munka* (tervezőmunka, fejlesztőmunka), *koragyermekkor* (kora gyermekkor), *autizmus spektrumzavar* (autizmus-spektrumzavar), *angol óra* (ha tanóra: angolóra) kifejezések esetében. A bölcsészeknek ezeket (is) érdemes megjegyezniük.

A szakdolgozati címekben sok volt az intézménynév. Mindez érthető is, hiszen e csoportot főként pedagógushallgatók alkották. Az már kevésbé világos, hogy a dolgozatuk témáját képező óvoda/iskola nevét miért nem sikerült pontosan leírniuk. A *dombóvári Szivárvány Óvoda* nevében az első szó nem köznévi, hanem az intézménynév része (Dombóvári Szivárvány Óvoda), a *Csapi Kisherceg Térségi Óvoda* 'kis hercege' az Exupéry-könyv címében is különírva szerepel (*Csapi Kis Herceg Térségi Óvoda*). Az Oktatási Hivatal intézménykeresője (2) hasznos segítség lehet(ett volna).

Az írásjelek voltak a leggyakoribb hibaforrások. Az esetek 25,5%-ban a gondolatjel okozott gondot. A főcím és alcím határát kiskötőjellel azonban nem jelölhetjük. Az írásjelhibák 18,12%-a a kis- és nagyköötjel téves használatából fakadt. A túl-ig viszony jelölését rendszerint elrontották, főleg a korosztályok esetében: *3-14 éves* (3–14 éves). A tulajdonnév-köznév jelölés nélküli összetételét gyakran nem jelölték: *Montessori pedagógia* (Montessori-pedagógia), *Waldorf óvoda* (Waldorf-óvoda). Ez a betűszó + összetétel tag esetében sem mindig történt meg: *sni gyerekek* (sni-gyerekek), *IKT eszközhasználat* (IKT-eszközhasználat). Az ismétlődő elő-/utótag miatt szükséges kötőjel pedig az írásjelhibák 7, 38%-ában maradt el: *tervező és szervezőmunka* (tervező- és szervezőmunka). A többi esetben leginkább központosítási hibákról volt szó.

A szakdolgozati címekben elírások is előfordultak, összesen 13 alkalommal, például: *készséfejlesztő* (képességfejlesztő), *közpobti* (központi). A bölcsészeknél már csak a természettudományi hallgatók bizonyultak figyelmetlenebbnek.

A disszertációcímek esetében a minta (N = 389) 39,07%-a tartalmazott legalább egy helyesírási hibát. A szakdolgozati címekhez képest ez 4,93%-kal rosszabb eredmény. Ha a helyesírási hibák hibás címekhez viszonyított arányát nézzük, szintén (jóval) gyengébb teljesítményt értek el: a doktoranduszok esetében 42,11%-kal több volt a helyesírási hiba, mint a hibás cím. A címenkénti hibaszám szintén nullától ötig terjedt, viszont magasabb volt azon címek aránya, melyek kettő–öt vétséget is tartalmaztak, s nem csupán egyet. A címek 11,31%-a ebbe a kategóriába

esett (a szakdolgozati címek esetében 8,91%). Az írásjelek okozták a legtöbb nehézséget, akár csak a szakdolgozók számára, viszont kisebb arányban: a hibák 53,35%-a köthető az említett hibatípushoz. A disszertációs címek esetében – minden szempontból – rosszabb eredmények születtek a szakdolgozati címekhez képest. Ettől függetlenül, a bölcsész doktoranduszok (szintén) minden szempontból 'átlag felett' teljesítettek – legalábbis az összesített eredményekhez képest.

3.6.2 Műszaki tudományok

A szakdolgozati címek esetében $N = 149$, melynek 44,30%-a volt csupán hibátlan (66 db cím), 55,70%-a (83 db) pedig legalább egy helyesírási hibát tartalmazott. Ebből a szempontból a többi tudományterülethez képest a legrosszabbul teljesítettek. Szakdolgozati címekben összesen 118 darab kivetnivaló akadt, azaz 42,17%-kal több a helyesírási hiba, mint amennyi a hibás cím. Ezzel nem az övék a legrosszabb eredmény, bár az átlagnál (41%) gyengébbnek számít.

A címenkénti hibaszámot tekintve a minta 16,78%-a egynél több hibát is tartalmazott. Eredményük az átlagnál gyengébb.

Az egybeírás-különírás okozta a legtöbb nehézséget: a hibák 56,78%-a ebbe a kategóriába sorolható (ld. 4. táblázat). Az írásjelek a problémás esetek egyharmadát teszik ki. A többi kategória relatív gyakorisága elvész ezek mellett³.

A típushibák abszolút és relatív gyakorisága

Típushibák – műszaki (összesen 118 db hiba)	Hibák száma (db)	%
hangjelölés	1	0,85%
egybe- és különírás	67	56,78%
kis és nagy kezdőbetűk	5	4,24%
tulajdonnevek	5	4,24%
írásjelek	39	33,05%
számos szerkezetek	0	0,00%
elírás	1	0,85%

4. táblázat: A helyesírási hibakategóriák gyakorisága – műszaki tudományos szakdolgozati címek

³ Szürke háttérszín jelöli a leggyakoribb hibatípust.

A legkritikusabbnak számító kategória 14,93%-ában a mozgószabály ismeretének hiánya okozta a gondot. A *forró víz tartály* (forróvíz-tartály) és a *családi ház ivóvízellátás* (családi ház-ivóvízellátás) helyesírása ezen áll vagy bukik. Sok esetben a túl hosszú nyúlt összetett szavakat kiválthatták volna az AkH. által is javasolt szerkezetes megoldással (AkH. 139.): disztribúciós raktár korszerűsítése, családi ház ivóvízellátása. A hibázási lehetőség így csökkenthető lett volna. Fontosnak tartom kiemelni még a *cséplő gép* (cséplőgép), *kovácsoló szerszám* (kovácsolószerszám) típusú szavakat. Ezek egybeírandók, mivel az igenév (pl. beléptető, keverő) itt nem folyamatot fejez ki, hanem a jelzett szó rendeltetésére utal (AkH. 118.).

A kis- és nagy kezdőbetűs hibák akkor fordultak elő, amikor a nagy kezdőbetűvel írt tulajdonnevet/rövidítést köznév követte. Természetesen a közneveket kis kezdőbetűvel írjuk: *MT-9 Marótárcsás kotrógép* (MT-9 marótárcsás kotrógép), *Fuvarszámlázás Ellenőrzés Kft. Minőségügyi rendszerének...* (Fuvarszámlázás Ellenőrzés Kft. minőségügyi rendszerének...).

A tulajdonneves hibák közé soroltam azokat, ahol a Kft. és a Zrt. után nem tettek pontot – vagyis nem voltak tisztában a cég pontos nevével: *Jász-Plasztik Kft* (Jász-Plasztik Kft.). Ez a probléma a társadalomtudományos címéknél volt gyakoribb.

Az adatok azt mutatják, hogy az írásjelek is sok bonyodalmat okoztak, főként a kis- és nagy-kötőjel (az írásjelhibák 35,9%-ában). Ennek egyik oka, hogy a címek sok betűszót, mozaikszót tartalmaztak. A gondot az okozta, mikor ezekhez összetételi tag is járult, például *RFID címke* (RFID-címke), *SMED analízis* (SMED-analízis) – ezeket kötőjelezni kellett volna. Szintén e tudományterület sajátosságai az ilyen típusú címek: *Tervezzén hidraulikusan működtethető ollós emelőasztalt* (Tervezzén hidraulikusan működtethető ollós emelőasztalt!). A felszólító mondat (jelen esetben cím) végére felkiáltó jelet teszünk (AkH. 241. d). A szabály egyik esetben sem teljesült.

A disszertációcímek esetében a minta (N = 392) fele tartalmazott legalább egy helyesírási hibát. A szakdolgozatsímekhez képest ez jobb eredményt jelent (55,7% vs. 50,26%). Viszont gyengébb teljesítményt értek el, ha a helyesírási hibák hibás címekhez viszonyított arányát nézzük. A doktoranduszok esetében 49,24%-kal több volt a helyesírási hiba, mint a hibás cím. Magasabb volt azon címek aránya is, melyek kettő-öt vétséget tartalmaztak, s nem csupán egyet. A címek 17,84%-a ebbe a kategóriába esett (a szakdolgozatsímek esetében 16,78%). A legtöbb nehézséget okozó kategória máshogy alakult: a hibák 49,32%-a az írásjelekből eredt. Ettől függetlenül az egybeírás-különírás hibaaránya szintén magas (46,94%). A műszakis doktoranduszok eredményei összhangban állnak az összesített eredményekkel.

3.6.3 Társadalomtudományok

A szakdolgozati címek esetében N = 486, melynek 59,05%-a volt hibátlan (287 db cím), 40,95%-a (199 db) legalább egy helyesírási hibát tartalmazott. A többi diszciplínához képest „jól teljesítettek”, e szempontból csak a bölcsészettudomány előzte meg őket. Szakdolgozati címekben összesen 272 darab kivetnivaló akadt, azaz 36,7%-kal több a helyesírási hiba, mint amennyi a hibás cím. Eredményük szintén a második legjobbnak számít, azon túl, hogy az átlag (41%) feletti.

A címenkénti hibaszámot tekintve: a címek 30%-a (147 db) tartalmazott egy hibát, 11,24%-a egynél többet is. Az egyhibás-többhibás címek aránya az átlaghoz képest kedvezőbben alakult.

A társadalomtudományok művelői számára az írásjelek voltak a legproblémásabbak: a hibák fele (50,37%-a) ezekből eredt. Az egybeírás-különírás szerepel a második helyen, a maga 22,79%-ával. A kis és nagy kezdőbetűk csoportját még érdemes kiemelni. A hibák 14,34%-a sorolható ebbe a kategóriába – kétszer annyi (!), mint a többi tudományterület esetében. Az 5. számú táblázat részletesebben is bemutatja az eredményeket⁴.

A típushibák abszolút és relatív gyakorisága

Típushibák – társadalom (összesen 272 db hiba)	Hibák száma (db)	%
hangjelölés	0	0,00%
egybe- és különírás	62	22,79%
kis és nagy kezdőbetűk	39	14,34%
tulajdonnevek	23	8,46%
írásjelek	137	50,37%
számos szerkezetek	4	1,47%
elírás	7	2,57%

5. táblázat: A helyesírási hibakategóriák gyakorisága – társadalomtudományos szakdolgozati címek

A központosítás mint írásjelhiba náluk is dominált. Az, hogy mikor kell vesszőt tenni, s mikor nem, összetett kérdés, melynek megértésében az OH. is segítségül szolgálhat (OH. 324–330.). Az 'és' előtti vesszőhasználatra minden tudományterület esetében érdemes lenne nagyobb hangsúlyt fektetni. A kis- és nagyköötőjelek 36 esetben okoztak gondot. E tudományterületnél

⁴ Szürke háttérszín jelöli a leggyakoribb hibatípust.

jellemzően a betűszóval kezdődő kifejezéseket érintették: *ERP rendszer* (ERP-rendszer), *pr tevékenység* (pr-tevékenység). Emellett – főként az évszámok közötti –tól-ig viszony helyes jelölése is problémás volt: *2010-2020* (2010–2020). A társadalomtudományoknál is megfigyelhető volt, hogy a főcím és az alcím közé kiskötőjelet tettek gondolatjel helyett. Az írásjelhibák 10,95%-a gondolatjelhez köthető. Az ismétlődő elő-/utótag miatti kötőjelhasználattal nekik volt a legkevesebb gondjuk.

A mozgószabállyal – a többi diszciplínához képest – kevésbé gyűlt meg a bajuk, de előfordultak tévesztések, például a *humán erőforrás menedzsment* (humánerőforrás-menedzsment) esetében. Az egybe- és különíráshoz viszont összesen 62 hiba kapcsolódott, ezzel a második kritikusabb kategóriának számít.

Számos szerkezetek az olyan típusú címekben fordultak elő, mint A Pécsi Tudományegyetem 2018 és 2020 közötti gazdálkodásának elemzése. Ennél a tudományterületnél kell kiemelni, hogy atól-ig viszony kétszeres jelölése felesleges, és hibának is számít: *2010-2019 között* (2010 és 2019 között, 2010–2019, 2010-től 2019-ig). A kötőjel már önmagában utal az időintervallumra, nem kell ezt ragozással is megerősíteni.

Az intézménynevek (cégek és vállalatok) pontos nevével sem voltak minden esetben tisztában a hallgatók: *BioTechUSA kft.* (BioTech USA Kft.). A 'Kft.' és 'Zrt.' után pedig akkor is ki kell tenni a pontot, ha toldalékoljuk azt: *ConSteel Solutions Kft-nél* (Kft.-nél). Ennél a tudományterületnél fordult elő a legtöbb tulajdonneves hiba.

A kis- és nagy kezdőbetűk szintén náluk okozták a legtöbb nehézséget. Szembetűnő volt, hogy a közneveket sok esetben nagybetűvel kezdték: *Munkaidő* (munkaidő), *Home Office* (home office).

A disszertációcímek esetében a minta (N = 439) fele tartalmazott legalább egy helyesírási hibát. A szakdolgozatsímekhez képest ez jóval gyengébb eredményt jelent (40,95% vs. 49,66%). Ugyancsak rosszabb eredmények születtek, ha a helyesírási hibák hibás címekhez viszonyított arányát nézzük. A doktoranduszok esetében 44,04%-kal több volt a helyesírási hiba, mint a hibás cím. Számottevően magasabb volt azon címek aránya is, melyek kettő-öt vétséget tartalmaztak, s nem csupán egyet. A címek 17,91%-a ebbe a kategóriába esett (a szakdolgozatsímek esetében 11,24%). A legtöbb nehézséget okozó kategória, s annak aránya jelentősen nem változott: a hibák fele (52,55%) az írásjelekből eredt. Az egybeírás-különírás viszont a doktoranduszoknak jóval több nehézséget okozott. A hibák több mint egyharmada (35,35%-a) tartozott

e típusba. A hibás-hibátlan címek aránya szempontjából eredményük gyengébb, mint az összesített átlag. A helyesírási hibák hibás címekhez viszonyított arányát tekintve viszont az átlagnál jobban teljesítettek.

3.6.4 Természettudományok

A szakdolgozati címek esetében $N = 105$, melynek 56,19%-a volt hibátlan (59 db cím), 43,81%-a (46 db) pedig legalább egy helyesírási hibát tartalmazott. Szakdolgozati címekben összesen 65 darab kivetnivaló akadt, azaz 41,3%-kal több helyesírási hiba, mint amennyi hibás cím. Mindkét eredményük az összesített átlag értékeihez közeli.

A címenkénti hibaszámot illetően rosszul teljesítettek. A címeknek csupán 28,57%-a (30 db) tartalmazott egy hibát, ezzel szemben 15,24%-a egynél többet is. A tévesztések csaknem fele az írásjelekhez köthető – ahogy a 6. számú táblázaton is látszik⁵. Szintén problémás területnek számít az egybeírás-különírás. A többi tudományterülethez képest pedig náluk a legmagasabb a figyelmetlenségből fakadó elírások relatív gyakorisága (7,69%).

A típushibák abszolút és relatív gyakorisága

Típushibák – természet (összesen 65 db hiba)	Hibák száma (db)	%
hangjelölés	1	1,54%
egybe- és különírás	24	36,92%
kis és nagy kezdőbetűk	2	3,08%
tulajdonnevek	3	4,62%
írásjelek	30	46,15%
számos szerkezetek	0	0,00%
elírás	5	7,69%

6. táblázat: A helyesírási hibakategóriák gyakorisága – természettudományos szakdolgozati címek

Alcímes megoldással – érdekes módon – nem találkoztam az ő esetükben, így a gondolatjellel sem akadtak nehézségek. Az írásjelhibák felét a kiskötőjel-nagykötőjel okozta, másik fele pedig a helytelen központázáshoz kapcsolódik. A tól-ig viszony helyes jelölése náluk is kérdéses volt, például az *Air France-KLM Csoport* (Air France – KLM Csoport) és a *2019-2024* (2019–2024) esetében. Viszont a tudományterületre jellemző sajátosságként feltűntek a nagykötőjeles föld-

⁵ Szürke háttérszín jelöli a leggyakoribb hibatípust.

rajzi nevek is. A szabály szerint nagyköötőjellel fűzzük egymáshoz a földrajzi neveket, ha valamettől valameddig viszonyt fejeznek is (AkH. 178.): *Hortobágy Berettyó* (Hortobágy–Berettyó), *Zákány-Örtilosi dombsor* (Zákány–Örtilosi-dombsor). Egyéb, szintén gyakori hiba volt, hogy a betűszóhoz az összetételi tagot nem kapcsolták kötőjellel: *e2fb mutánsok* (e2fb-mutánsok), *NEC irányelv* (NEC-irányelv).

Az egybeírás-különírás kapcsán a mozgószabály csupán három esetben jelentett gondot, például: *védett növényfaj előfordulások* (védett növényfaj-előfordulások). Gyakoribbak voltak az egyéb tévesztések. Az *ivóvízhálózat modell* (ivóvízhálózat-modell) és a *biofilm képződés* (biofilmképződés) esetében a hat szótagos szabály alkalmazására volt szükség. A *radon aktivitásának* kifejezést egybeírjuk (radonaktivitásának), mivel két egyszerű szóból áll (szótagszám ebben az esetben nem fontos). Voltak szavak, például *szilárdhulladék lerakó* (szilárdhulladék-lerakó), *antibiotikum rezisztens* (antibiotikum-rezisztens), melyeknél több szabályt is figyelembe kellett venni. A jelöletlen viszony miatt ezek egybeírandók, a kötőjelezés pedig a hat szótagos szabállyal indokolható. A minőségjelzős szókapcsolatok tagjait különírjuk egymástól (AkH. 105.): *fáslegelő* (fás legelő), *szennyvíz eredetű* (szennyvíz eredetű). A *hízó állomány* (hízóállomány) szóban az igenév pedig nem folyamatot fejez ki, így szintén egybeírjuk (AkH. 118.).

A természettudományok esetében a tulajdonnevekre, azon belül is a földrajzi nevek helyesírására érdemes lenne nagyobb hangsúlyt fektetni. Például: *Sulák patak* (Sulák-patak).

A disszertációcímek esetében a mintának (N = 386) több mint fele tartalmazott legalább egy helyesírási hibát. A szakdolgozatsímcímekhez képest lényegesen gyengébben teljesítettek (43,81% vs. 53,37%). Ugyancsak rosszabb eredmények születtek, ha a helyesírási hibák hibás címekhez viszonyított arányát nézzük. A doktoranduszok esetében 51,94%-kal több volt a helyesírási hiba, mint a hibás cím. Magasabb volt azon címek aránya is, melyek kettő–öt vétséget tartalmaztak, s nem csupán egyet. A címek 20,4%-a ebbe a kategóriába esett (a szakdolgozatsímcímek esetében 15,24%). A legtöbb nehézséget az írásjelek okozták. A kivetnivalók 53,35%-a tartozott ide – a szakdolgozatsímcímekhez képest (46,15%) ez magasabb arányt jelentett. Az egybeírás-különírás szintén sok nehézséget okozott: a hibák 39,62%-a ebből eredt. Eredményük – minden szempontból – az összesített átlag alatti.

3.6.5 Agrártudományok

A szakdolgozati címek esetében $N = 1089$, melynek 50,87%-a volt hibátlan (554 db cím), 49,13%-a (535 db) pedig legalább egy helyesírási hibát tartalmazott, mely fele-fele arány. Szakdolgozati címekben összesen 774 darab kivetnivaló akadt, azaz 44,67%-kal több helyesírási hiba, mint amennyi hibás cím. Ez alapján ők teljesítettek a leggyengébben. Emellett mindkét eredményük az összesített átlag értékein aluli.

A címenkénti hibaszámot illetően a legrosszabbul teljesítettek. A címeknek csupán 32,32%-a (352 db) tartalmazott egy hibát, ezzel szemben 16,81%-a kettő-ötöt is.

A legkritikusabb terület az egybeírás-különírás volt, a hibák csaknem fele (47,42%-a) ebből eredt. E mögött nem sokkal maradt el az írásjelek kategóriája, mely 302 alkalommal okozott nehézséget. A kis/nagy kezdőbetűk és a tulajdonnevek szintén érdemelnek némi figyelmet (ld. 7. táblázat)⁶.

A típushibák abszolút és relatív gyakorisága

Típushibák – agrártud.	Hibák száma (db)	%
hangjelölés	13	1,68%
egybe- és különírás	367	47,42%
kis és nagy kezdőbetűk	43	5,56%
tulajdonnevek	32	4,13%
írásjelek	302	39,02%
számos szerkezetek	4	0,52%
elírás	13	1,68%

7. táblázat: A helyesírási hibakategóriák gyakorisága – agrártudományok

A mozgószabály az egybe-/különírási hibák 13,90%-ában okozott teljesítetlen kihívást. A többi tudományterület esetében ez hasonlóképp alakult. Gyakoriak voltak az állat-/növényfajnával kezdődő többszörösen összetett szavak – mely agráros sajátosságnak tűnik. A hibát az okozta, ha ezeket különírták pedig a mozgószabály (AkH. 141. b) értelmében egybe kellett volna: *kápia paprika fajták* (kápiapaprika-fajták), *őszi búza vetőmag* (őszibúza-vetőmag). Számos más példa bizonyítja, hogy a mozgószabályt nem ismerik kellőképp a hallgatók, pedig

⁶ Szürke háttérszín jelöli a leggyakoribb hibatípust.

értelemtükröző szerepe miatt szakdolgozati címek sokkal egyértelműbbek lettek volna. A mozgószabályon túl az egybeírás-különírás 315 alkalommal okozott nehézséget. Ezek közül egy típusibát még érdemes kiemelni. Összetett szavakban gyakran szerepelt az -alapú utótag. Mivel ezek jelentéssűrítő összetételek, s nem szó szerint értendők (mint a 'négyzet alapú gúla'), így egybeírandók: *zab alapú* (zabalapú), *olajos mag alapú* (olajosmag-alapú).

Az írásjelek kapcsán – természetesen náluk is – a gyűjtőkategóriába esett a legtöbb hiba (201 db). A második leggyakoribb a helytelen kötőjelhasználat volt, a kategória 17,22%-ában, mely a többi tudományterülethez képest jobb eredmény. Mindez magyarázható azzal, hogy a címek aránylag kevés kötőjelezendő szót tartalmaztak. Melyek voltak mégis a kritikusabb területek? A tól-ig viszonyt nagyköötőjellel szükséges jelölni. Ez leginkább a borvidékek, az időtartamok és néhány egyéb esetben nem történt meg: *Hajós-Bajai borvidék* (Hajós–Bajai borvidék), *2020-2021-ben* (2020–2021-ben), *Teleki-Wattay kastély* (Teleki–Wattay-kastély). Gyakori hibaforrásnak számított a tulajdonnév-köznév jelöletlen összetétele, ahol a vétséget a kiskötőjel hiánya okozta: *Salmonella tenyészet* (Salmonella-tenyészet), *Pulsar Plus kezelések* (Pulsar Plus-kezelések). A mozaikszó + összetételi tagos kifejezéseknél, főként a különböző módszerek, programok, technikák esetében a kiskötőjel szintén jó néhányszor elmaradt: *AKG programok* (AKG-programok), *GC-MS technika* (GC-MS-technika).

A kis és nagy kezdőbetűs hibák háromnegyede a tulajdonnév-köznév keveréséből ered. Tulajdonnévnek hitt, hangzatos köznév: *Jó Higiéniai Gyakorlat* (jó higiéniai gyakorlat), *Bortörvény* (bortörvény), *Közös Agrárpolitika* (közös agrárpolitika). Az állat- és növényfajták neve, a latintól eltérően, szintén kis kezdőbetűs: *Gömbjuhar* (gömbjuhar), *Afrikai Harcsa* (afrikai harcsa). Végül meglepő módon a földrajzi nevek -i képzős alakja 12 alkalommal volt hibás: *Bőszénfai* (bőszénfai), *Dél-Dunántúli* (dél-dunántúli).

Az agrártudományokra jellemző sajátosság volt a régiók nevének helyesírása. Kis kezdőbetűvel, -i képzővel – *dél-alföldi régió* – szakdolgozati címek esetében nem elfogadható, mert a hivatalos alak (3): Észak-Magyarország régió, Dél-Alföld régió. A *Dél-Dunántúli régió* forma pedig mindenképp helytelen.

Nagy minta lévén 13 darab, figyelmetlenségből fakadó elírással találkoztam. Ennél azonban súlyosabbak a hangjelöléssel kapcsolatos vétségek. Hosszú és rövid magánhangzók/mássalhangzók tévesztése, illetve egyéb betűtévesztés ugyancsak előfordult: *döntésmátrixsa* (döntésmátrixa), *arabika kávé* (arabica kávé). *Tójóhibridet* írni 'tojóhibrid' helyett vagy -í-vel írni a 'pulykahizlalás'-t súlyos helyesírási hibák. A *sérüllések* (sérülések) és az *átállásának* (átállásának) szintén nem elfogadhatók.

A disszertációcímek esetében a mintának (N = 397) 55,92%-a (!) tartalmazott legalább egy helyesírási hibát. A szakdolgozatokhoz képest – ahol minden második cím hibás volt – ez még gyengébb eredmény (49,13% vs. 55,92%). A helyesírási hibák hibás címekhez viszonyított aránya szintén megdöbbentő. A doktoranduszok esetében 53%-kal több volt a helyesírási hiba, mint a hibás cím. Ebből következik, hogy magas volt a kettő–öt vétséget tartalmazó címek aránya. A címek 22,92%-a egynél több hibát tartalmazott. A többi tudományterülettel ellentétben – az agráros doktoranduszoknál – a legtöbb vétség az egybeírás-különírásból fakadt (az esetek 48,82%-a). Magas volt az írásjelek hibaaránya is (40,88%). A szakdolgozattípusoktól ez nem sokban tér el. A többi tudományterülethez képest minden szempontból az agrártudományoké a leggyengébb eredmény.

3.6.6 Művészetek

A disszertációcímek esetében a minta (N = 349) 42,98%-a tartalmazott legalább egy helyesírási hibát. A címenkénti hibaszám nullától ötig terjedt. 14,47% volt azon címek aránya, melyek kettő–öt vétséget is tartalmaztak, s nem csupán egyet (disszertációcímek, teljes minta: 17,21%). A művészek számára is az írásjelek – legfőképp a gondolatjel – okozták a legtöbb problémát, viszonylag magas arányban, az esetek 58,49%-ában. A hibatípusokat a 8. táblázat ismerteti⁷.

A típushibák abszolút és relatív gyakorisága

Típushibák – művészetek	Hibák száma (db)	%
hangjelölés	4	1,89%
egybe- és különírás	41	19,34%
kis és nagy kezdőbetűk	21	9,91%
tulajdonnevek	4	1,89%
írásjelek	124	58,49%
számos szerkezetek	3	1,42%
elírás	15	7,08%

8. táblázat: A helyesírási hibakategóriák gyakorisága – művészetek

⁷ Szürke háttérszín jelöli a leggyakoribb hibatípust.

Eredményeik az összesített átlaghoz viszonyítva jobbak: 41,33%-kal több volt a helyesírási hiba, mint a hibás cím (disszertációcímek, teljes minta: 47,51%). A hibaarány szempontjából a második legjobb eredményt érték el.

4. Összefoglalás

Kvantitatív kutatásomban feltártam, hogy a különböző tudományterületek leendő szakemberei – hallgatók és doktoranduszok – milyen nyelvi képességekkel rendelkeznek a címadás terén. A következő kérdésekre kerestem a választ: (1) Milyen általános megállapítások tehetők a hallgatók ortográfiai tudását illetően? (2) Melyek a legkritikusabb helyesírási területek – tudományterületenként, valamint összesítve? (3) Milyen nyelvhelyességi sajátosságok figyelhetők meg a vizsgált szakdolgozat- és disszertációcímekben? (4) Hogyan lehetne javítani a hallgatók helyesírási képességein?

A releváns szakirodalom áttekintése során kiderült, hogy nincsenek ismereteink a különböző szakterületek ortográfiai tudását illetően. A meglévő kutatások a legtöbb problémát okozó hibatípusokat (Gombos 2018) vagy egy-egy (kor)csoporthelyesírási képességeit ismertetik (Hangay 1993; Kernya 1993; Fazekas 1994). Egyes tanulmányok hangsúlyozzák, hogy az értelmiségi pályán lévőkől már magasabb szintű helyesírási ismeretek várhatók el (Zabóné 2016), azonban sokuknak ez kihívást jelent (Kolláth 2002). Fontos, hogy a hallgatók tisztában legyenek saját nyelvi tudásukkal, valamint a szakterületükre jellemző, főbb helyesírási hibatípusokkal. Ezek ismeretében a fejlődés lehetősége már adott.

Hiánypótló, s edukatív céllal szakdolgozat- és disszertációcímek grammatikai elemzésébe kezdtem. Azért dolgozatcímeket választottam, mert – ellentétben például konferenciakiadványokkal vagy szakfolyóiratokkal – ezeknél nincs korrektor, külső hozzáértő személy, aki javítja a hibákat. Így valós képet kaphatunk a hallgatók helyesírási képességeiről.

Egyszerű, nem véletlenszerű mintavételt alkalmaztam. Szakdolgozatcímeket (N = 2368) és disszertációcímeket (N = 2352) egyaránt vizsgáltam. A közel ötezres minta hat tudományterületből tevődött össze: művészetek, bölcsészet-, műszaki, agrár-, társadalom- valamint természettudományok. Az adatok kiértékelése Excel-függvények, illetve matematikai-statisztikai számítások segítségével történt. A legfőbb hibatípusokat a címekből vett példákkal szemléltettem, s helyesírási szabálypontokkal indokoltam.

Az elemzett szakdolgozatcímek 44,21%-a (1047 db) tartalmazott legalább egy helyesírási hibát, 13,68%-a kettő–ötöt is. A címenként hibaszám nullától ötig terjedt. A mintának alig több mint fele, 55,79%-a (azaz 1321 db cím) volt csak teljesen hibátlan. A tudományterületek közül a bölcsészettudományok „teljesítettek a legjobban”: a minta 65,86%-a volt nyelvíleg kifogástalan e területen. A legalacsonyabb határérték a műszaki tudományterülethez tartozik, a címeknek csupán 44,30%-a hibátlan. A legkritikusabbnak az írásjelek, valamint az egybe- és különírás témaköre bizonyult. Az előbbi az esetek 44,51%-ában (657 alkalommal), míg az utóbbi

azok 39,02%-ában (576-szor) okozott problémát. Emellett egyéni sajátosságokat is megfigyeltem az egyes tudományterületek esetében, melyeket külön alfejezetekben, példákkal szemléltetve ismertettem. A szakdolgozati címek eredményeit a 9. számú táblázat összegzi⁸:

A tudományterületek eredményei az összesítetthez képest – szakdolgozati címek

	összesítve	agrártu- domá- nyok	bölcsészeti- tudomá- nyok	társadalom- tudományok	természet- tudomá- nyok	mű- szaki tudo- mányok
A leggyakoribb hibatípus	írásjelek	egybeírás- különírás	írásjelek	írásjelek	írásjelek	egybe- írás- különírás
hibás-hibátlan cí- mek aránya	0,79	0,97	0,52	0,7	0,78	1,26
az egy címre jutó hibák száma átlá- gosan	0,623	0,71	0,46	0,56	0,619	0,79

9. táblázat: A szakdolgozati címek eredményei tudományterületenként

A disszertációcímek közel fele (48,68%-a) tartalmazott legalább egy helyesírási hibát, 17,21%-a pedig kettő-ötöt is. A szakdolgozati címekhez képest ez gyengébb (!) eredmény. A hibás-hibátlan címek arányát tekintve szintén a bölcsészettudományok „teljesítettek a legjobban”: a minta 60,93%-a egyetlen nyelvi vétséget sem tartalmazott. Ami az egy címre jutó átlagos hibaszámot illeti, csupán a bölcsészettudományok és a művészetek szerepeltek átlagon felül. A legalacsonyabb határérték – minden szempontból – az agrártudományoké. A legkritikusabbnak egyértelműen az írásjelek témaköre bizonyult, mely az esetek 52,69%-ában (890 alkalommal) okozott problémát. A disszertációcímek eredményeit a 10. számú táblázat összegzi:

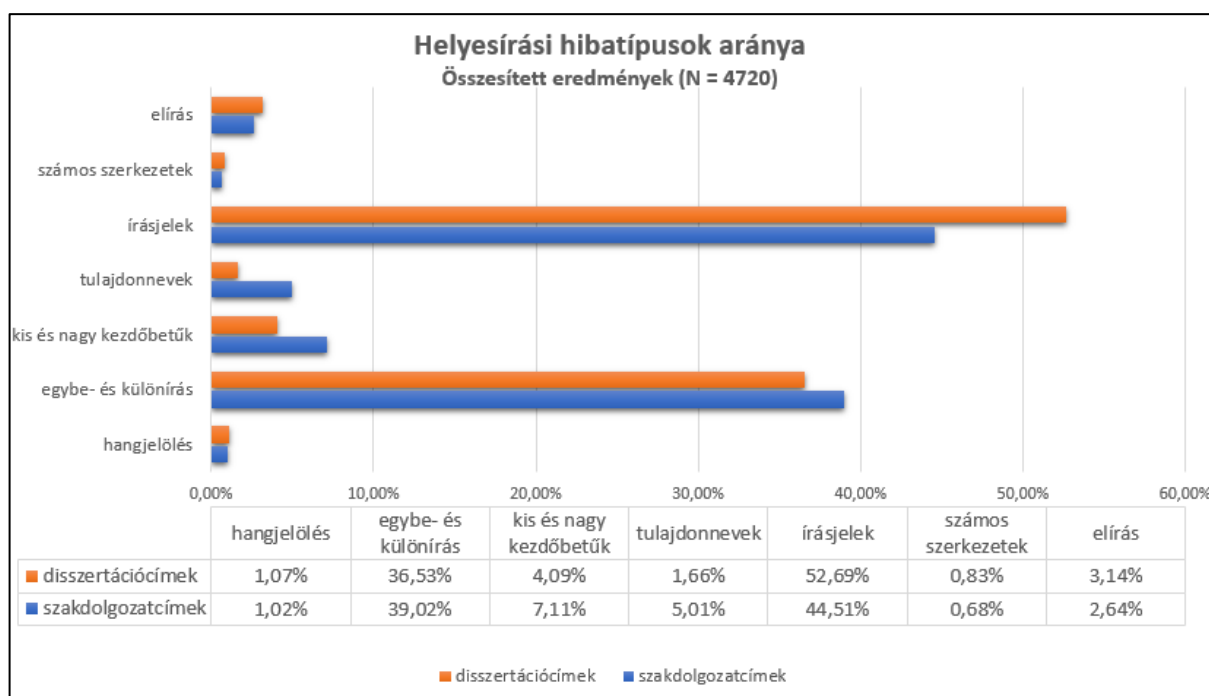
⁸ Az összesített átlagnál gyengébb teljesítményt piros, az átlagnál jobb eredményt zöld betűszín jelöli.

A tudományterületek eredményei az összesítetthez képest – disszertációcímek

	össze- sítve	agrár- tu- domá- nyok	bölcsé- szettudo- mányok	társada- lomtudo- mányok	termé- szettudo- mányok	mű- szaki tudo- má- nyok	művé- szetek
A leggyakoribb hibatípus	írásjelek	egybe- írás-kü- lönírás	írásjelek	írásjelek	írásjelek	írásje- lek	írásje- lek
hibás-hibátlan címek aránya	0,95	1,27	0,64	0,99	1,14	1,01	0,75
az egy címre jutó hibák száma átlago- san	0,718	0,86	0,56	0,72	0,81	0,75	0,61

10. táblázat: A disszertációcímek eredményei tudományterületenként

Helytelen nyelvhasználatból eredő vétség a szakdolgozatcímeknél 277 alkalommal, a disszertációcímeknél 477 esetben fordult elő. Többek között egyeztetési, valamint névelőhaszná-
lattel kapcsolatos hibákkal, szóismétlésekkel, túlbonyolított, magyartalan megfogalmazásokkal
találkoztam. Kutatásomban a nyelvhelyességi sajátosságok vizsgálatára kisebb hangsúlyt fek-
tettem, a statisztikának sem képezték részét. Nyelvhelyességi kérdéseket konkrét szabálypontok
hiányában (javaslatok alapján) nem lehet objektíven vizsgálni. Ezért dolgozatom elsődleges
célja a helyesírási sajátosságok bemutatása volt. A vizsgált helyesírási hibatípusok arányát mu-
tatja be a következő csoportosított sávdiaagram (5. ábra):

5. ábra: A helyesírási hibakategóriák relatív gyakorisága a teljes minta esetében

Kutatásom során hat tudományterület ortográfiai tudását tártam fel. A szakdolgozat- és disszertációcímeikben fellelhető, legkritikusabb helyesírási területek egyértelműen kirajzolódtak (egybeírás-különírás, valamint írásjelek). A tudományterületek eredményeit a hibatípusok gyakorisága, a hibás-hibátlan címek aránya, illetve az egy címre jutó átlagos hibaszám alapján vettem össze. A szélsőértékek között nagy eltéréseket tapasztaltam. Azonban, mint kiderült, egyik tudományterületnek sem kimagasló a helyesírása (36,21–51,76%-os hibázási arány). A teljes mintát tekintve minden második (!) cím legalább egy hibát tartalmazott.

Összességében az eredmények igazolták, hogy nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a felsőoktatásban és a doktori képzésben a helyesírás (újra)tanítására. Fontos lenne, hogy ennek szükségességét a hallgatók is érezzék. Hiszen igazán hiteles (értelmiségi) szakemberré az válhat, aki megfelelő nyelvi készségek birtokában van – akármelyik tudományterületet is képviseli. Bízom abban, hogy az eredmények minél több hallgató és felsőoktatásban dolgozó számára tanulságul szolgálnak.

Kutatásom nemcsak feltáró-figyelemfelhívó, hanem edukatív jellegű is. Segít(het) abban, hogy a különböző tudományterületek megismerjék a legjellemzőbb helyesírási hibatípusokat. Dolgozatomban konkrét példák és szabálypontok támogatják ezt. Szakdolgozat formájában viszont kevésbé tud útbaigazítást adni (esetleg publikációként), így a továbbiakban szeretnék helyesírási segédleteket készíteni a diszciplínák számára. Egy-egy ilyen füzet (oktatási anyag) szisztematikusan be tudná mutatni a helyesírási hibakategóriákat, a tudományterületek felől megközelítve, szakdolgozat- és disszertációcímekből vett példákkal illusztrálva, szabálypontokra hivatkozva. Munkám hasznosulását ebben látom.

Felhasznált irodalom

- Adamikné Jászó Anna 2001. *Anyanyelvi nevelés az ábécétől az érettségiig*. Trezor Kiadó. Budapest.
- Antalné Szabó Ágnes 2008. A helyesírási kultúra fejlesztésének régi-új technikái. *Anyanyelv-pedagógia*. <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=109> (2023. 03. 29.)
- Bozsik Gabriella 2013. A nyelvészeti szakkifejezések helyesírásáról. In: Bozsik Gabriella (szerk.) *Helyesírás-tanításunk helyzete határon innen és túl: A Nagy J. Béla helyesírási verseny előadásai, feladatai és egyéb tanulmányok*. Eszterházy Károly Főiskola. Eger. 80–94.
- Deme László et al. (szerk.) 2017. *Magyar helyesírási szótár. A magyar helyesírás szabályai 12. kiadása szerint*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Fábián Pál 1993. Szaknyelvi helyesírási szabályzataink mérlege. *Magyar Nyelvőr* 67: 595–599.
- Fábián Pál et. at. 1996. *Helyesírásunk. Szabályzat és szójegyzék az iskolák számára*. Tankönyvkiadó. Budapest.
- Falus Iván (szerk.) 2000. *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Műszaki Könyvkiadó. Budapest.
- Fazekas Mónika 1994. Helyesen írunk-e? *Édes Anyanyelvünk* 16: 10.
- Fercsik Erzsébet 1997. Kicsi hiba nem nagy hiba. A helyesírási hibák és a nyelvi norma. In: Fercsik Erzsébet – T. Somogyi Magda (szerk.) *Oktatási tapasztalatok – kutatási eredmények*. Korona Nova Kiadó. Budapest. 32–45.
- Gombos Luca 2018. *A legjellemzőbb helyesírási hibák közterületek felirataiban Kaposvár belvárosában*. <https://e-nyelvmagazin.hu/2018/04/26/a-legjellemzobb-helyesirasi-hibak-kozteruletek-felirataiban-kaposvar-belvarosaban/> (2023. 03. 29.)
- Grétsy László – Kemény Gábor 2005. *Nyelvművelő kézisztár*. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- Grétsy László – Kovalovszky Miklós 1980. *Nyelvművelő kézikönyv. Első kötet. A – K*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Hangay Zoltán 1993. Megrögzött helyesírási hibák és forrásvidékük. *Magyar Nyelvőr*. 117: 515–516.

- Heltai Pál 2016. I. szakfordítás és helyesírás. Szakfordítás és helyesírás – a szakmai nap tanulságai. In: Fata Ildikó – Veresné Valentinyi Klára (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról*. Szent István Egyetem Társadalomtudományi és Tanárképző Intézet. Gödöllő. 7–10.
- Hernádi Sándor 1993. *Helyesírási önképző*. Ciceró Kiadó. Budapest.
- Jánk István 2014. *Helyesírás vs. nyelvhelyesség*. <https://www.nyest.hu/hirek/helyesiras-vs-nyelvhelyesség> (2023. 03. 29.)
- Juhász József et al. (szerk.) 1980. *Magyar értelmező kéziszótár, 2. kötet*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Juhász et al. (szerk.) 1985. *Magyar értelmező kéziszótár. A–Ly*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Kerek Roland 2014. *A magyar helyesírás jellemzői és alapelvei*. <https://hirmagazin.sulinet.hu/hu/nyelvek/a-magyar-helyesiras-jellemzoi-es-alapelvei> (2023. 03. 29.)
- Kernya Róza 1993. Ki tanítja helyesen írni a kisiskolásokat? *Magyar Nyelvőr* 117: 526–529.
- Keszler Borbála 2019. A helyesírási szabályzat 12. kiadásáról. Bozsik Gabriella – Ludányi Zsófia (szerk.) *Eszterházy Károly Egyetem Líceum Kiadó*. Eger. 85–103.
- Kolláth Anna 2002. Fikció vagy valóság? Észrevételek a kisebbségi helyesírásról. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 1: 587–594.
- Kozma Judit 2014. *Tulajdonnevek helyesírása a csillagászati és az űrtani szaknyelvben*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar. Budapest. (doktori disszertáció)
- Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2005. *Helyesírás*. Osiris Kiadó. Budapest.
- Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2019. Az Osiris Helyesírás és az új helyesírási szabályzat. In: Bozsik Gabriella – Ludányi Zsófia (szerk.) *Szabályzat, oktatás, gyakorlat: Helyesírásról sokszínűen*. Líceum Kiadó. Eger. 229–239.
- Laczkó Krisztina 2020. A helyesírási hibák értékelése. In: Ludányi Zsófia – Kalcsó Gyula (szerk.) *Universitatis de Carolo Eszterhazy Nominatae. Sectio Linguistica Hungarica (46. kötet)*. Eszterházy Károly Egyetem. Eger. 61–80.
- Laczkó Mária 2018. Grammatikai hibák mintázata az előbeszédben az anyanyelv-elsajátítás egyes szakaszaiban. *Alkalmazott Nyelvtudomány* 18: 1–21.
- Lanstyák István 2019. Nyelvhelyesség és nyelvi helyénvalóság a funkcióigés szerkezetek használatának megítélésében. In: Misad Katalin (szerk.) *Nyelv, identitás, oktatás*.

Köszöntő könyv Zeman László nyelvész, egyetemi oktató 90. születésnapja tiszteletére.
Szenczi Molnár Albert Egyesület. Pozsony. 103–116.

- Ludányi Zsófia 2020. Akadémiai helyesírási norma vs. szakmai írásszokás, avagy a szaknyelvek helyesírásáról. *Amega* 27: 35–37.
- Ludányi Zsófia 2021. A szaknyelvek helyesírásának szabályozásáról. Elmélet, gyakorlat, dilemmák. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Tartalomfejlesztés és dokumentáció. Nyelvészeti kutatások.* Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó. Budapest. 147–174.
- Magyar Tudományos Akadémia 2015. *A magyar helyesírás szabályai (AkH.). Tizenkettedik kiadás.* Akadémia Kiadó. Budapest.
- Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet 2020. Nemzeti alaptanterv. *Magyar Közlöny* 290–446.
- Vámos Ágnes 2006. A pedagógia és a nyelv. In: Kelemen Elemér – Falus Iván (szerk.) *Tanulmányok a neveléstudomány köréből.* Műszaki Könyvkiadó. Budapest. 45–61.
- Vidákovich Tibor – Cs. Czachesz Erzsébet 2001. Egy helyesírás-vizsgálat tapasztalatai. *Iskolakultúra* 11: 37–50.
- Zabóné Varga Irén 2016. Műszaki szakszövegek helyesírási problémáinak bemutatása angol, német és magyar példák alapján. In: Fata Ildikó – Veresné Valentinyi Klára (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás: Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról.* Szent István Egyetem. Gödöllő. 88–96.
- Zimányi Árpád 2001. Szakszavaink helyesírásáról. *Magyartanítás* 42: 28–29.
- Zimányi Árpád 2017. Szakszavaink helyesírásáról. *Élet és Tudomány* 72: 1128.

(1) Tudományterületek.

<https://mindentudas.hu/impresszum.html> (2023. 10. 01.)

(2) Intézménykereső.

https://www.oktatas.hu/hivatali_ugyek/kir_intezmenykereso (2023. 10. 10.)

(3) Régiók nevének helyesírása.

<https://e-nyelv.hu/2006-11-03/nyugat-dunantul-regio/> (2023. 10. 20.)